

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Veronika Blažková

Vývoj českého romaneta

Olomouc 2015

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a pravdivě uvedla všechny zdroje.

V Olomouci dne 23. června 2015

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné připomínky a rady.

Obsah

Úvod.....	6
1 Romaneto	8
2 Vývoj českého romaneta	15
2.1 Světové kořeny a předchůdci romaneta	15
2.1.1 Romány hrůzy.....	15
2.1.2 Frenetická literatura.....	16
2.1.3 Fantastická povídka.....	17
2.1.4 Povídka – E. A. Poe	17
2.1.5 Detektivní literatura.....	18
2.1.6 Science fiction	19
2.1.7 Horor	19
2.2 Čeští předchůdci romaneta	21
2.3 Vznik romaneta	24
2.3.1 Dobové recenze romaneta.....	32
2.4 Pokračovatelé romaneta.....	35
2.4.1 Jaroslav Havlíček – Smaragdový příboj	35
2.4.2 Vítězslav Nezval – Karneval	37
2.4.3 Ladislav Klíma – Utrpení knížete Sternenhocha (groteskní romaneto).....	39
2.4.4 František Kožík – Blázny živí Bůh (romaneto).....	41
2.4.5 Jana Štroblová – Obětní kámen (romaneto)	43
2.4.6 Ivan Binar – Jeníkova práce	45
2.4.7 Antonín Bajaja – Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech)	47
3 Analýza motivů.....	51
3.1 Analýza motivů v tvorbě Jakuba Arbesa	51
3.1.1 Ústřední motiv	52
3.1.2 Postavy	53
3.1.3 Čas.....	55
3.1.4 Prostor	56
3.2 Analýza vybraných motivů v tvorbě Karla Matěje Čapka-Choda.....	58
3.2.1 Základní motiv.....	58
3.2.2 Postavy	59
3.2.3 Místa.....	61

Závěr	63
Prameny a literatura	66

Úvod

Podmětem pro vypracování diplomové práce s názvem *Vývoj českého romaneta* byla skutečnost, že romaneto je náš jediný literární žánr, který vznikl v Českých zemích. Je to důležitá část z naší literární historie, proto se jí také věnovala řada autorů. Mezi první autory, kteří studovali osobu tvůrce českého žánru, a samotné romaneto, patří Karel Krejčí a Karel Polák. Další významnou osobou zabývající se monografií Jakuba Arbesa je Jaroslava Janáčková. Tito autoři podrobně studují a rozebírají český žánr. Proto jsme se i my zaměřili na tento neobvyklý český žánr, jenž není bohužel u českých čtenářů ve velké patrnosti. Nejspíše znají některá díla Jakuba Arbesa, ale nemají v povědomí samotné romaneto.

První kapitola sleduje postupný vývoj názorů na tento žánr a zjišťuje, co si pod pojmem romaneto můžeme představit. Současně hledáme odpověď na otázku, zda je romaneto plnohodnotný žánr.

Práce si stanovuje cíl zmapovat krystalizaci romaneta v podobě světových a českých předchůdců. Jelikož na jeho tvůrce působily určité vlivy, např. v podobě gotického románu, detektivního žánru nebo science-fiction, proto i my považujeme za nutné tyto vlivy, a důležité autory věnující se těmto žánrům, blíže popsat.

Postupujeme zejména metodou kritické analýzy textů primární literatury a sekundárních zdrojů. K hlavním studijním zdrojům patřila práce Janáčkové *Arbesovo romaneto – Z poetiky české prózy* a kniha *Jakub Arbes – Život a dílo* od Karla Krejčího. Dalšími důležitými zdroji při objasňování jednotlivých rysů romaneta jsou *Slovník literární teorie*, jehož autorem je Štěpán Vlašín, a *Encyklopedie literárních žánrů* od Dagmar Mocné a Josefa Peterky.

V další kapitole této diplomové práce se stručně zabýváme nejdůležitějšími a nejznámějšími romanety Jakuba Arbesa, mezi které řadíme například *Svatého Xaveria*, *Sivookého démona*, *Newtonův mozek*, *Ukřižovanou*, *Zázračnou madonu* nebo *Kandidáty existence*. Do této kapitoly jsou také zařazeni další autoři a díla pokračující v tradici romaneta. Jsou zde popisováni jak jednotliví autoři, tak jejich knihy označované za romaneta. Do této práce jsme vybrali tyto romaneta – *Smaragdový příboj* – Jaroslav Havlíček, *Karneval* – Vítězslav Nezval, *Utrpení knížete Sternenhocha* – Ladislav Klíma, *Blázny živí Bůh* – František Kožík, *Obětní kámen* – Jana Štroblová, *Jeníkova práce* – Ivan Binar a *Zvlčení romaneta o vlčích a lidech* – Antonín Bajaja. Podrobnou analýzou děl zjišťujeme, zda se opravdu jedná o romaneta v pravém slova smyslu. Práce se snaží zodpovědět mj. i na otázku, jestli je romaneto populární a často užívanou literární formou.

V poslední kapitole analyzujeme motivy, které používali ve své tvorbě dva význační autoři romanet, a to Jakub Arbes a Karel Matěj Čapek-Chod. Věnujeme se ústřednímu motivu děl, postavám, času a prostoru. Chceme zjistit, jak k danému tématu dospěli – co je mohlo ovlivnit a inspirovat.

1 Romaneto

Na tomto místě, tedy na začátku samotné diplomové práce, bychom rádi naplnili jeden z hlavních cílů týkající se představení romaneta jako svébytného a plnohodnotného žánru. V české literatuře však zaznívaly i názory považující romaneto za pouhou úpravu starších žánrů. Nejčastěji se objevoval argument, který romaneto nepokládal za zvláštní literární druh, ale spíše svérázný útvar.

O plnohodnotnosti žánru se můžeme přesvědčit přítomností konstitučních rysů, které se objevují v romanetu a plně se v něm realizují. „*Žánr je obsahově formální celistvost determinovaná ve svém vzniku, rozvoji, zániku (a také ve veřejném, uměleckém i čtenářském přijetí) činiteli společensko-historickými; ty ovlivňují jak původce díla, tak i jeho vnímatele. Východiska nového žánru bývají různá: někdy se jimi stávají žánrové formy podobné, ty se pak precizují pod tlakem společensko-historických potřeb ve strukturu kvalitativně novou...*“¹

Rádi bychom se zmínili o okolnostech vzniku nového prozaického žánru, jehož nejvýznamnějším tvůrcem je Jakub Arbes. S pojmenováním žánru Arbesovi pomohl jeho učitel a přítel Jan Neruda. Ten odmítl Arbesovi návrhy podtitulu jeho nového díla Svatý Xaverius, který byl vydán u příležitosti vydání prvního čísla znovu obnoveného časopisu Lumír roku 1873. Návrhy možných podtitulů měly podobu *epizoda o románu*, *malý román* nebo *románek*, který by mohl vzbuzovat dojem zlehčení titulu. Podtitul *filozofická historka* působil v očích čtenářů neatraktivně a byl také nevhodný z hlediska podoby textu. Nerudovi připadalo, že cizokrajně znějící slovo lépe vystihuje nový žánr a zvyšuje atraktivitu. Literární novotvar u nezavedeného spisovatele vyhovoval i jako reklama samotného časopisu.²

V literární teorii nacházíme nespočet publikací, které charakterizují a definují romaneto, jako samostatný žánr. Již Karel Polák ve svém článku *Co je to romaneto* shromáždil několik definic vztahujících se k romanetu. „*Vědecké poetiky o této otázce zatím nepoučují. Musíme se tedy ohlédnout aspoň po školských. Malá slovesnost Bartoše – Bílého – Čecha (5. vyd. v Brně 1895) říká na str. 206 toto: „Novely a zejména povídky označovány bývají od spisovatelů jinými ještě jmény, jako romanetto (= menší román obsahu velmi napínavého se scénami děs a hrůzu vzbuzujícími).*“³

Václav Markalous se vyjadřuje ve své knize *Nauka o slohu básnickém a prosaickém* takto: „*Menší román obsahu velmi napínavého se scénami, které vzbuzují děs a hrůzu,*

¹ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 18.

² JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2006. str. 625 – 657.

³ POLÁK, K. *Co je to romaneto*. Listy filologické, 1948. str. 236.

ve slově *romanetto*...“⁴ Tyto stručné definice romaneta Bartoše a Markalouse byly publikovány ještě za života Jakuba Arbesa.

Dále o romanetu pojednávají jiné školské příručky, jako *Úvod do poetiky a věcné literatury* od Jana Menšíka, jenž charakterizuje romaneto následovně: „*Někdy novela a povídka naznačuje zvláštním názvem svůj obsah, jako př. romanetto (krátký román obsahu napínavého, děsivého a hrůzného; tvůrcem jeho u nás je Arbes)*.“⁵

Již podrobněji o žánru píše Karel Oliva, který detailněji popisuje rozuzlení romaneta a předkládá čtenářům další pokračovatele tohoto žánru. Rozšiřuje pohled o zahraniční literaturu podobného zaměření. „*Novela, jejíž thema je vymezeno na děj plný hrůzy, děsu a záhadnosti, dostala u nás od Jana Nerudy jméno romaneto. V romanetě básník povlovně logicky vysvětluje čtenáři všechny záhady, objasňuje přirozený průběh událostí a tím rozptyluje tajemství. U nás vytvořil romaneto Jakub Arbes (1840 – 1914); mezi jeho nejlepší romaneta se počítá na př. Sv. Xaverius, Newtonův mozek, Ukřižovaná. Po něm pěstoval mezi jinými K. M. Čapek-Chod (1860-1927). Z cizích literatur sem patří především „analytické novely“ Američana Edgara Allana Poe, jako na př. Vražda (sic!) v ulici Morgue.*“⁶

O romanetu se zmiňují i některé encyklopedie například *Ottův slovník naučný*, do něhož přispěl i Josef Hanuš se svým článkem o Jakubu Arbesovi. Vyjadřuje se o romanetu jako o nesamostatném literárním žánru. Romaneta se týká pouze tato věta: „*Interesantní, až překvapující rozuzlení tajemných záhad přirozeným způsobem (na př. v romanettech thesi fyzikálních, psychologických nebo fyziologických), ovšem mnohdy příliš náhodné a strojené a ne z děje a povah vyzávající, nýbrž vypravování.*“⁷

Později v *Ottově slovníku naučném* vyšel propracovaný příspěvek od Arna Nováka, který zhodnotil romaneto a jeho autora. „*Romanetto, malý román napínavé fabule s dějem fantasticky dobrodružným, zpravidla hrůzným a záhadným, v němž autor logicky na základě pozitivistické a deterministické vědy a filosofie domnělou záhadu postupně vysvětlí; rozpor romantického námětu a vědecky pozitivistického výkladu náleží k podstatě romaneta. Výraz, jinak v lit. neobvyklý, uvedl do čes. lit. Neruda, označiv r. 1873 jako „pražské r.“ s autorovým souhlasem Arbesova Sv. Xaverie v Lumíru; pojem býval odvozován z Arbesových prací z l. 1865-79, z nichž *Ďábel na skřipci* a *Elegie o černých očích* předcházely Sv. Xaverie; východiskem těchto Arbesových próz byla básn. theorie i praxe E. A. Poea...*“⁸

⁴ MARKALOUS, V. *Nauka o slohu básnickém a prosaickém*. Chrudim, 1900. str. 233.

⁵ MENŠÍK, J. *Úvod do poetiky a věcné literatury*. Praha: Bursík a Kohout, 1945. str. 100.

⁶ OLIVA, K. *Teorie literatury pro vyšší třídy středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1934. str. 67.

⁷ HANUŠ, J. *Ottův slovník naučný II. díl*. Praha, 1889. str. 601-602.

⁸ NOVÁK, A. *Ottův slovník naučný V. díl*. Praha, 1938. str. 209-216.

Karel Polák všechny dosavadní vyšlé a výše zmíněné interpretace romaneta do roku 1948 zhodnotil takto: „*Nelze je vskutku mít za zcela samostatný, se světovými druhy rovnoprávný druh vypravěčské prózy, avšak pro jejich odlišnost a osobitost patří jim přece v českých poetikách samostatné místo mezi románem a novelou (povídkou), nikoli výklad uvnitř románu nebo uvnitř novely (a povídkou). Jinak se romaneto nehodí jasně a přesně ani tam ani onam (není románem ani malým románkem, není novelou nebo povídkou). V definici pak může zůstat napínavost jako zjev průvodní, nemůže však ani ona, ani vysvětlená záhada býti vykládána jako podstata romaneta, nýbrž je nutno zdůraznit jednak, že dějová záhada je toliko záminkou k rozvinutí skutečností problematiky sociální a psychologické.*“⁹

Neměli bychom opomenout ani velmi rozsáhlou monografii o Jakubu Arbesovi, jejímž autorem je Karel Krejčí, ve které se věnoval jak životu Jakuba Arbesa, tak jeho dílu. O romanetu píše následovně: „*Skutečně také zvláštnost Arbesova romaneta tkví v tom, že kombinuje některé základní rysy románové s rysy novelistickými.*“¹⁰

Romaneto vychází z prvků románových a novelistických. Novele je podobné v užití ústředního motivu, zhuštění vypravování a dramatickým spádem. Další typický prvek je malý počet jednajících postav. Z románu čerpalo romaneto četné líčení a popisy prostoru, ale i psychiky a duševních stavů postav. Tato próza středního rozsahu směřuje spíše ke stručnosti a plastické přehlednosti konstrukce.¹¹

„*Zvláštnost romaneta jest v jeho formě, v konstrukci příběhu, jehož jednotlivé složky jsou důmyslně komponovány v celek pomocí abstraktní logiky, či lépe řečeno, logicky kombinované asociace představ. Toho autor dosahuje dvojí cestou: jednak vzájemným prolínáním episodických dějů, jednak použitím ústředního motivu.*“¹²

Již od poloviny dvacátého století se o romanetu již hovoří jako samostatném žánru a např. Jaroslava Janáčková se k tomuto názoru vyjadřuje pozitivně. Tato literární historička patří mezi mnohé autory zabývající se žánrem romaneto a osobou Jakuba Arbesa a ve svém díle *Arbesovo romaneto* definuje příznaky romaneta následovně:

„*1. Vztah konkrétního vypravěče a fiktivních postav, osnovaný na souvztažnosti mezi fabulí a syžetem.*

2. Všudypřítomnost vypravěče jako uvažujícího a hledajícího subjektu dynamizuje evokaci předmětů, prostorů a postav samých. Tento vypravěč spoluvytváří intenzitu a šíří

⁹ POLÁK, K. *Co je to romaneto*. Listy filologické, 1948. str. 243.

¹⁰ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 359.

¹¹ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 361.

¹² KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 360.

psychologické charakteristiky. Je nositelem i nástrojem reflexivnosti a ztajemnění, jež prostupují celý text romaneta.

3. Modalizující podání relativizuje všechny výpovědi a apeluje na čtenáře, aby si tvořili svoje hodnotící východisko.

4. Romaneto vyznačuje dále motivická, stylistická a ideová polarizace: protiklady míst, úmysl jednajících osob a dosažených výsledků, prolínání minulosti a přítomnosti atd.

5. Přímý konkrétní vypravěč romaneta je český intelektuál, novinář a spisovatel, znalý domova i světa, Prahy i venkova, pocitů volnosti i nesvobody, muž angažovaný v politickém ideologickém a uměleckém zápase své doby. ¹²

Výše vytyčené body nebo spíše rysy tvoří žánrově konstitutivní charakter romaneta. Tyto příznaky vystihují žánrové dominanty tohoto žánru. Jsou obsaženy ve všech romanetech, i když v různém poměru, seskupení a látkové a myšlenkové podobě.

Mezi další vysvětlení pojmu romaneto můžeme zařadit definici v díle *Úvod do teorie literatury* od Hrabáka a Štěpánka. Řadí romaneto do střední epiky společně s novelou a povídkou. „Romaneto je specifický český žánr, který vytvořil v minulém století J. Arbes. (název od Nerudy, slovo znamená „malý román“). Podobné útvary najdeme sice i v jiných literaturách, ale tam se začleňují v žánrovém povědomí pravidelně mezi „novely s tajemstvím“. Základním znakem romaneta je snaha vytvořit tajuplnou iracionálně vypadající situaci, ale závěrem ji racionálně vyložit. Rozsahem se romaneta pohybují v rozmezí od novely (Dábel na skřipci) až po román (Poslední dnové lidstva), ale i při velkém rozsahu mají společný znak v tom, že je celé vypravování komponováno – tak jako novela – pod zorným úhlem překvapivého zakončení. ¹³

Žánr romaneto a jeho tvůrce Jakub Arbes jsou řazeni i do publikace *Přehledné dějiny literatury*. Romaneto je už označováno jako svébytný žánr, který obohatil literaturu. Tento nový český útvar bývá podle autora knihy B. Balajky nejčastěji spojován právě s Jakubem Arbesem. „Působivost nejhodnotnější části Arbesovy tvorby, jeho romanet (název pochází od Nerudy a označuje románovou skladbu menšího rozsahu, v níž prostupují děj úvahy vědecké, filozofické a sociální), spočívá v napětí mezi tajemnou záhadou, která na první pohled vypadá jako nadpřirozený jev, a jejím rozuzlením, které se vysvětluje vědeckým výkladem nebo aspoň domněnkou. Neobyčejné situace Arbesových romanet, výstřední hrdinové, kteří se ocitají uprostřed neobvyklých a často až příšerných scénérií, ukazují

¹² JANÁČKOVÁ, J. Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 41-42.

¹³ HRABÁK, J. ŠTĚPÁNEK, V. Úvod do teorie literatury. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. str. 163-164.

na starší romantickou literaturu. Opravdu je v Arbesovi, nepřiznán, přítomen ne jeden romantický rys. Důsledný determinismus a záliba v pozitivistické vědě potlačují v něm však romantika.“¹⁴

Další významní autoři zabývající se teorií literatury jsou Mocná a Peterka, kteří popsali a definovali romaneto následovně: romaneto je osobitý útvar české vypravěčské prózy. Můžeme jej označit jako prózu na pomezí novely a románu. Jedná se zhruba o stostránkové dílo středního rozsahu, kde se objevují vědeckofantastické prvky. Pro tuto prózu je typická gradace děje a menší počet jednajících postav, kdy se románovost projevuje zaměřením především na vypravěče. Ve stavbě žánru se setkáváme s četnými reminiscencemi a odbočkami. Objevují se zesílené prvky složky introspektivní, dále sociálně dokumentární a úvahové. Romaneto je prokomponovaný fantastický nebo dobrodružný příběh s tajuplnou záhadou, který dílo obestírá tajemnou atmosférou. Děsivý a ponurý pocit umocňují skrytá a temná místa jako jsou chrámy, hřbitovy či věznice. Dále se příběh romaneta odehrává převážně v noci. Na konci příběhu se objevuje racionální rozuzlení děje. V romanetu můžeme pozorovat i prvky science-fiction, jelikož v něm bývají zmíněny technické prostředky, a převažuje víra v rozum.¹⁵

„Mezi postavy Arbesových romanet jsou lidé společností neprávem pronásledovaní (revolucionáři), výstřední postavy podivínů, ztroskotaných talentů a blouznivých idealistů. Typickou trojúhelníkovou konstelaci postav představuje postava spisovatele, jeho přítele a ženská postava. Napětí vzniká setkáním „spisovatele“ s nenormálním úkazem, který se zdá být rozumově nevysvětlitelný a teprve po řadě peripetií je objasněn.

Rafinovaně ztajemňující vyprávění odmítá epickou objektivitu a pracuje s hypotetizovaným obrazem světa. Autorský vypravěč, osobně angažovaný přímý účastník s nápadně autobiografickými rysy nezávislého literáta (žurnalisty), má podobně jako detektiv jen torzovité informace. Vyprávění v první osobě prokládá osobními vzpomínkami a úvahami.

Po stránce kompoziční je charakteristickou součástí romaneta rámuující prolog a epilog s pointou. Epilog romaneta obsahuje katarzní prvek nelehko vydobytého prozření, sebepoznání či životní moudrosti, má tříbit duchovní obzor, aktivizovat čtenáře pro vlastní stanovisko.“¹⁶

Podobně formuloval prvky i Vlašín v knize *Slovník literární teorie*, ale navíc se zmiňuje o tomto: Epizody a epizodické děje jsou spjaty s ústředním motivem, který je

¹⁴ BALAJKA, B. a kol. *Přehledné dějiny literatury (do 1. Světové války)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. str. 163.

¹⁵ MOCNÁ, D. PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. str. 590.

¹⁶ MOCNÁ, D. PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. str. 591.

hlavním organizujícím a konstruktivním elementem žánru. Logicky navazující epizody, jež rozvíjejí vždy motiv epizody předchozí. Svou zdůrazněnou fantastičností a logickým rozvíjením fabule připomíná povídky a novely E. A. Poea.¹⁷

Literárně teoretický slovník *Lexikon literárních pojmů* líčí tradiční i novodobé literární pojmy, mezi nimiž nachází své místo i romaneto. „*Romaneto (z it. romanetto = malý román) – prozaický žánr přízračný pro českou literaturu. Stěžejní osnovu romaneta tvoří fantastický nebo záhadný příběh, jenž je v závěru přirozeným způsobem vyložen na základě nejnovějších poznatků některé z exaktních věd. Romaneto má rozsah novely nebo románu. Jeho zakladatelem je Jakub Arbes, pro jehož Svatého Xaveria zvolil tento pojem J. Neruda.*“¹⁸

Podobnou teorii jako *Lexikon literárních žánrů* nabízí *Průvodce literárním dílem*, jehož autoři popisují romaneto takto: „*Romaneto (podle ital. romanetto = malý román) – žánr střední epiky, próza s fantaskními prvky obsahující záhadu. Základem syžetu je dobrodružství odhalování záhady v procesu racionálního poznání – hrdina nebo vypravěč příběhu řeší záhadu jako logický problém, ale umělecká stylizace ponechává čtenáři dostatečný prostor pro hru představ a emocí.*“¹⁹

Jak jsme se již výše dozvěděli, romaneto je ovlivněno prvky science-fiction. Takto se např. ve své knize *Všechno je jinak* vyjádřil o romanetu Ondřej Neff. V této publikaci se podrobně věnoval právě žánru science-fiction. „*Zvláštní odnož „fantastiky zdravého rozumu“ tvoří příběhy, v nichž je fantastika demaskována podobným způsobem, jakým kdysi Arbes ve svých romanetech odhaloval přirozenou podstatu zdánlivě zázračných úkazů.*“²⁰

Všechny tyto zmíněné teorie a stručná líčení romaneta převážně shrnují toto: romaneto je prozaický žánr středního rozsahu. Tento žánr stojí na pomezí novely a románu. Obsah díla vzbuzuje hrůzu, tajemno a děs. Všechna tajemství a záhady bývají na konci příběhu logicky vysvětlena. Postavy většinou představují člověka zkoušeného těžkým osudem. Vypravěč je součástí děje a někdy bývá jeho aktivním tvůrcem. Vyprávění v první osobě má v podstatě vzpomínkový charakter vypravěče.

Značný počet definic romaneta, které jej uvádějí jako svébytný žánr, nám ukazuje, že romaneto je považováno odbornou veřejností za samostatný útvar. Přestože romaneto vzbudilo u čtenářů velké ohlasy, nijak významně se dále neprojevovalo a nerozšířilo. Nepodařilo se mu ani proniknout do zahraničí. Důvodem této skutečnost je fakt, že se nikomu

¹⁷ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. str. 32.

¹⁸ PAVERA, L. VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. str. 308.

¹⁹ LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem (Výkladový slovník základních pojmů literární teorie)*. Jinočany: H a H, 2002. str. 285.

²⁰ NEFF, O. *Všechno je jinak*. Praha: Albatros, 1986. str. 241.

nepodařilo jasně a přesně vyjádřit odlišnosti mezi gotickým románem, hororem a romanetem. Po Arbesovi se autoři zaměřili spíše na fabuli zaměřenou na záhadu s logickým vysvětlením, ale opomíjeli další důležité prvky. Snažili se též o novou a originální koncepci žánru za pomoci modifikace rysů. Stávalo se, že autoři využili označení romaneta pouze pro zvýšení atraktivity díla. Příkladem je Vítězslav Nezval a jeho dílo *Karneval*.

2 Vývoj českého romaneta

2.1 Světové kořeny a předchůdci romaneta

Abychom dokázali plně a dostatečně objasnit vznik a vývoj romaneta, je potřeba popsat a přiblížit klíčové kořeny, z nichž romaneto vzniklo. Nejprve se budeme věnovat světové předloze ovlivňující a působící především na tvorbu Jakuba Arbesa. V romanetu je možné pozorovat znaky hororu, detektivky, gotického románu a science-fiction.

2.1.1 Romány hrůzy

Román hrůzy (gotický román) vznikl za dob osvícenství. Byl rozptýlením racionálního osvícenského myšlení. Vychází z něj romantická próza rytířská, detektivní, fantastická a strašidelná. V těchto románech se probouzí středověký duch a díla také oplývají tajemnem a děsem. Děj bývá nejčastěji zasazen do trosek hradů, hřbitovů nebo kostelů. O románu hrůzy můžeme říci, že se stal předchůdcem moderního hororu. Za zakladatele románu hrůzy je s největší pravděpodobností považován Horace Walpole. V jeho *Zámku Otrantském* ožívají hrozné zjevy v labyrintu podzemních chodeb středověkého zámku.²¹

Pokračovatelkou románů hrůzy je Anna Radcliffová a její dílo *Záhady Udolfa*. Radcliffová vložila do těchto románů vysvětlení záhady nebo spíše toho, co činilo román nadpřirozeným. „*Racionální vyústění tajuplné situace připomíná romaneta našeho J. Arbesa, kde jde ovšem – ve věku vědy – obyčejně o nějaký vědecký fenomén.*“²²

Walter Scott pokračuje v tradici románu hrůzy a historické středověké tematice. Popisuje věrnou architekturu a skutečné doložené historické osoby. Oprostil se od všech zjevů nadpřirozena, avšak ve svém díle zanechal například tajemné chodby nebo zvrhlé duchovní.

Gotický román se dělí na román hrůzy, dále na romány podle Anny Radcliffové, kde je nadpřirozeno na konci příběhu vysvětleno a na historický román walterscottovský. V době romantismu není hrdina orientován pouze na pozemské hmatatelné požitky, nýbrž bývá orientován na pouť iluze.²³

„*Mnohé motivy gotického románu poukazují k dalšímu vývoji napínavé a dobrodružné literatury. Vyslechnuté hovory, kterými se posouvá kupředu děj a často zachraňuje hrdina, jsou oblíbeným prostředkem po celé 19. století, dobře to známe například v tuctových detektivkách přežívající dodnes. Loupežnické motivy byly rozvinuty do zvláštního žánru,*

²¹ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 114-142.

²² HRABÁK, J. *Čtení o románu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 167.

²³ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava - Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 114-142.

tzv. *loupežnického románu*, který byl oblíben zejména v německé literatuře na počátku minulého století.²⁴ Gotický román dal základ i dnešnímu hororu. Určitými mezičlánky je dílo *Frankenstein*, jehož autorkou je Mary Shelleyová a povídky E. A. Poea. Další představitelé románu hrůzy jsou například Victor Hugo a E. Hoffmann.²⁵

Romaneto čerpá z románu hrůzy tajuplné místa děje, děs, a jak už bylo zmíněno, i racionální a logické rozuzlení záhady. V románu hrůzy se projevuje úzký vztah k tehdejšímu divadlu, kdy kulisy přestávají být pouhým doplňkem, ale stávají se základem celé inscenace. „*To vše naznačuje, že gotický román má v době svého vzniku velmi daleko ke knížkám lidového čtení, s nimiž byl spojen jeho vstup do českého kulturního kontextu. Je spíše výsledkem velkých přeměn, rozrušování tradičních struktur základních uměleckých druhů i dílčích žánrů, k němuž zvýšenou měrou dochází ve 2. polovině 18. století a které vyvrcholí ve snahách romantiků a celkovou transformaci žánrového systému a syntézu různých umění v tzv. souborném uměleckém díle (Gesamtkunstwerk).*“²⁶

V Anglii nově vzniklý motiv duchů inspiruje celou Evropu. Tento motiv tvoří základ pro román příšerný a rytířský. Tyto romány jsou velmi čtenářsky oblíbené a ovlivňují dokonce i vyšší literaturu.

2.1.2 Frenetická literatura

Další žánrový zdroj romaneta v kontextu světové literatury představuje frenetická literatura. Takto označujeme romantická díla vzniklá ve Francii v 20. a 30. letech 19. století. „...útočila přehnanou drastičností na představivost a nervy čtenáře; je pro ni příznačné zdůrazňování odpudivých detailů a drsných výjevů, které jsou vkomponovány do normálního, reálného pohledu na skutečnost a záměny k šokování čtenáře. Vliv na formování f. l. měla obliba černého románu...“²⁷ Frenetickou literaturu s šokujícími a dramatickými motivy na počátku své literární dráhy psali např. V. Hugo nebo H. de Balzac. K význačným představitelům patří J. Janin, který svým románem *Mrtvý osel a gilotinovaná žena* výrazně ovlivnil literaturu jednak ve Francii, ale i v zahraničí.

²⁴ HRABÁK, J. *Čtení o románu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. str. 167.

²⁵ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukášik, 1946. str. 114-142.

²⁶ HRBATA, Z. a PROCHÁZKA, M. *Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. str. 141.

²⁷ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. str. 121.

2.1.3 Fantastická povídka

Na romaneto dále působily i prvky, které se objevují ve fantastické romantické povídce. Autorem tohoto žánru je E. T. A. Hoffmann, jenž napsal soubor povídek *Serapinovým bratřím*. Byl přesvědčen o své iluzi, avšak neztrácel nadhled nad skutečným okolním světem. „*Toto dvojí vidění světa, dvojí život, kombinující sen a skutečnost a s touž romantickou ironií líčící jak omezené poznatky lidského rozumu, řídícího se nedokonalými smysly a těžkopádnou logikou, tak i čarovné výtvary vlastní fantasie, odlišuje Hoffmanna stejně od následovníků Anny Radcliffové, vysvětlujících logicky a přirozeně nadpřirozené, jak i od Lewise a jeho blízců, líčících nadpřirozené jako skutečnost.*”²⁸ Hoffmann ve velké míře ovlivnil romantickou fantastiku. Postavy tohoto autora oplývají lidským citem, dobráckým humorem, a někdy na jinou stranu, zádumčivou melancholií.

2.1.4 Povídka – E. A. Poe

V šedesátých letech 19. století se stává populární tvorba E. A. Poea. Jeho dílo mělo vliv na snížení zájmu o romány strašidelné, loupežnické a také radcliffovské. Poe odbočuje od dosavadního líčení nadpřirozena tím, že jeho díla postrádají vysvětlení nadpřirozena v závěru. „*Jsou to sice výtvary té nejbujnější, horečné vznícené fantasie, jimž nic z jejich síly neubírá nějaké dodatečné vysvětlování zrakových nebo sluchových omylů, přitom však zřídka kdy opouští půdu logicky odůvodněné skutečnosti, nevybočující z mezí daných lidskému chápání rozumem a vnímáním smyslovým.*”²⁹ Poe vytváří hrůzu a strach za pomoci táhlého popisu přibližující se smrti. Tento pocit vzbuzuje např. povídka *Jáma a kyvadlo*, v níž se pomalu přibližuje k hrdinovi velké kyvadlo.³⁰ Baudelaire provedl podrobnou studii Poea a nejvíce si na něm cenil jeho povídek, které působí jako protiváha románu: „*Má proti románu velkého rozsahu tu nesmírnou výhodu, že její krátkost stupňuje intenzitu účinku. Povídka, kterou možno přečíst celou jedním dechem, zanechává v duchu daleko mocnější vzpomínku než roztržitěná četba, mnohokrát přerušovaná trampotami všedních záležitostí...*”³¹ Stejného principu využívá i romaneto, jež bývá spíše kratšího rozsahu, aby se čtenář mohl plně soustředit na dílo a byl schopen jej přečíst za krátkou dobu.

Arbes se také zabýval tvorbou E. A. Poea a publikoval svou studii o básni *Havran* v českém časopise Květy. Ve svých úvahách označil Poea jako takzvaného „básníka bolu“.

²⁸ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 126.

²⁹ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 128.

³⁰ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Mor. Ostrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 128.

³¹ BAUDELAIRE, CH. *E. A. Poe, jeho život a dílo*. Nové poznámky o E. A. Poeovi; cit. dle BAUDELAIRE, CH. *Úvahy o některých současnících*. Praha, 1968. str. 254n.

Arbesa americký spisovatel uchvátil svým přístupem k fantazii, k níž přistupoval s typickou vášnivostí a neohrožeností. Jasná logika napomáhá postupnému a konečnému rozuzlení za přispění vědy, kdy je vše včleněno do krátkého útvaru. Poeova typická technika práce je založena na vršicím se příběhu kolem hlavního motivu a různě jej obměňuje.³² „Arbes vyzdvihuje Poeovu schopnost dovést čtenáře k přemýšlení přesahujícím čas četby: „V pustých, divokých snech, jež líčil krví svého srdce, jest však tolik hlubokých a smělých myšlenek, že nelze přecházi jich a ponořiti se v ně, aby čtenář necítil a nepřemýšlel dále.“³³ Toto vše uchvacovalo velkou masu čtenářů nehledě na českého spisovatele.

„Romaneto se rozvíjelo z přehodnocování techniky a funkcí sociálního románu, nikoli jako jejich popření.“³⁴ Hlavní rozdíl mezi poeovskou povídkou a romanetem se nachází v tom, že romaneto má zčásti schopnost sociální román v určitých funkcích nahradit. „Tyto okolnosti se promítly do tematické a myšlenkové aktualizace romaneta a do šíře i celistvosti životních vztahů, jež se do arbesovského útvaru promítají a k nimž odkazuje.“³⁵ Poea označujeme jako předchůdce romaneta, protože píše prózu středního rozsahu obsahující logické rozuzlení děje za pomoci vědy. Romaneto by mělo u čtenáře stejně, jako tvorba Poea, vzbuzovat otázky a vést k samostatnému přemýšlení, aby čtenář po přečtení příběh hned nezapomněl, ale pozastavil se nad ním a zanechal v něm hlubší dojem. Poeova tvorba společně s Hoffmannovou dává vznik nové fantastické próze.

2.1.5 Detektivní literatura

K dalším vlivným inspiračním zdrojům romaneta řadíme detektivní žánr. Tento žánr, je typický motivem vraždy nebo zločinu, který na sebe strhává zájem čtenářů. Psychologie postav nebývá příliš vykreslena a samotné okolnosti spáchaného činu jsou reprodukovány povrchně. „Naopak charakteristická je schematicnost dějů a příběhů a ustálené, šablonovité mravní normy založené na principu vítězství dobra nad zlem a spravedlivého potrestání zla. Na počátku detektivky se obvykle stane zločin – konflikt, od něhož se odvíjí příběh plný napětí a tajemství. Jejich řešení bývá co nejméně pravděpodobné.“³⁶ Detektivní román vznikl při uplatnění principů tajemství v kriminalistické historii. Za vzor nám může sloužit například E. A. Poe a jeho povídky *Vraždy v ulici Morgue*, *Odcizený dopis* a *Zlatý brouk*, o nichž můžeme říci toto: „Zahajují dvě základní linie žánru: linii tzv. klasické, intelektuální

³² JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 88.

³³ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 87.

³⁴ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 90.

³⁵ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 90.

³⁶ PAVERA, L., VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. str. 76.

*detektivky a linii tzv. detektivky senzační, romantické, křtěné vlivem černého románu.*³⁷ Romaneto obsahuje ve svém ději také určitou záhadu nebo spíše tajemství, které je v závěru objasněno. Obvykle je středem knihy vypravěč, jenž aktuálně prožívá situace, nebo jsou mu zprostředkovány důležité informace a on dospěje k racionálnímu vysvětlení dané záhady. *„Postavení této české modifikace „novely s tajemstvím“ od jiné modifikace, detektivky. Od té se romaneto liší výběrem nezjevných, utajených souvislostí, způsoby jejich zjišťování (v detektivce jde o zjevná porušení právní normy, v romanetu pak spíš o narušování lidských vztahů vystavené měřítkům hodnocení morálního), a hlavně pak otevřeným koncem, nedořešenosti záhad navozených v textu.*³⁸

2.1.6 Science fiction

V romanetu jsou patrné i prvky vědecko-fantastické literatury, již vytvořil Jules Verne. *„Vliv science fiction se projevuje silnou rolí technických prostředků a pomůcek, vědeckých poznatků; dominuje víra v rozum a vědecké poznání.*³⁹ V romanetu se často využívají prvky vědy, aby se mohlo logicky dospět k reálnému objasnění nadpřirozených úkazů. Například použití stroje času v díle *Newtonův mozek*, kde vypravěč a jeho přítel cestují časem, aby prostudovali historii války a lidské agrese. V závěru samotné práce je tato skutečnost vysvětlena tím, že se vypravěč probouzí po těžké nemoci ze snu. Dalším příkladem použití vědy v romanetu může být zakonzervování těla dítěte, které nepodléhá rozkladu. Je možné najít ještě mnoho příkladů užití podobných motivů v dílech označovaných jako romaneto.

2.1.7 Horor

Horror pochází z anglického slova hrůza nebo zděšení. *„Novější označení prozaického (a filmového) žánru, jehož námět, zpravidla fantastický, až pohádkový, i rozvíjení děje jsou vedeny záměrem vyvolávat u čtenáře pocity hrůzy a strachu; představuje novodobou odrůdu tzv. černého (hrůzostrašného) románu a tzv. frenetické literatury vůbec. Za přímého předchůdce hororu je označován E. A. Poe.*⁴⁰ Romaneto se inspirováno hororovou fantastikou, ale hlavně dějem vyvolávající pocit hrůzy a strachu. Děs a hrůza jsou v českém žánru navozeny temnými místy a ději odehrávajícími se v noci. Takovými místy a popisy začíná pracovat čtenářova fantazie a budí se strach.

³⁷ VLAŠÍN, Š. *Slovník literárních žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1977. str. 71.

³⁸ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 101.

³⁹ MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. str. 590.

⁴⁰ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. str. 137.

Za další zdroje inspirace pro romaneto považujeme prózu obsahující a vykreslující hrůznost atmosféry velkoměsta. Sem řadíme například triviální román *Tajnosti pařížské* od E. Sue. Triviální román nám přibližuje zejména toto: „...rozvíjí tradiční prvky barokní tvorby, především dobrodružnou fantastiku plnou kouzel a nadpřirozených postav, libuje si v drastické komice a naturalistickém líčení hrůz.“⁴¹ Také bychom neměli opomenout sociální román *Oliver Twist* od spisovatele Ch. Dickense, kde vystupují chudí lidé na okraji společnosti. Podobně je tomu v romanetu, ve kterém jsou většinou hlavní postavy sociálně slabší jedinci nebo lidé vyčlenění ze společnosti. Bývají to zejména studenti, žurnalisté nebo dělníci.

Tyto žánry spojuje záhada a tajemno a je patrné, že se jimi inspirovali mnozí čeští autoři, ale hlavně Jakub Arbes, jenž se snažil své dílo posunout a odlišit kompozičně. Romaneto není pouhá novela obsahující tajemství, nýbrž je v ní čtenáři předložena záhada, jež se posléze objasní, avšak postupně se objevují záhady další. Text vyvolává ve čtenáři otázky, které vyvstávají z aktivního přístupu člověka k životu.

⁴¹ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. str. 397.

2.2 Čeští předchůdci romaneta

Novela s tajemstvím si u nás získávala své zástupce velmi pomalu a nesnadno. Její autor měl být schopen na ploše středního rozsahu vytvořit záhadu, objasnit ji a nečekaně ukončit. Od čtenáře se očekávalo, že čtení této novely přijme jako výzvu a bude si během čtení tvořit vlastní závěry a hypotézy. Tento postup nebyl na začátku 19. století v české próze běžný.⁴²

Josefa Kajetána Tyla pokládáme za jednoho z autorů novely s tajemstvím – zejména jeho dílo *Poslední Čech*. Využití novely s tajemstvím vytýkal Tylovi Havlíček, jehož kritika se opírala o skutečnost, že se jedná o literaturu vzdalující se od života. Havlíček také odsuzoval vlastenectví, jež považoval v té době za povrchní. Podle něj bylo pouze na papíře, postrádal konkrétní činy a národ opomíjel vzdělanost. Záhadu v novele *Poslední Čech* nacházíme v nejasném původu schovanky hraběte Velenského.

Roku 1845 to vypadalo, že se nový žánrový typ novely s tajemstvím v české tvorbě neujme, avšak tento fakt popřel Karel Sabina a jeho díla *Hrobník* a *Blouznění*. Novelu *Hrobník* je možné zařadit do frenetické literatury. „Text představuje pokus o implantaci „zuřivého“ romantismu v Čechách. Patrná je i návaznost Sabinova textu mimo jiné na gotický román. Mezi anglickým gotickým románem a frenetickou literaturou existuje přímé souvislosti (podobná schémata v zápletkách, podobné motivy)...“⁴³ Můžeme vysledovat určitou podobnost novely *Hrobník* a románu *Cikáni* od K. H. Máchy. Tyto dvě díla mají obdobnou jak zápletku, prostor děje, tak obsahují motivy msty, viny a trestu. Například v novele *Hrobník* vystupuje hlavní postava hrobníka, který se dopustí vraždy, protože se chce pomstít za svedení své ženy hrabětem Věnceslavem, který byl zároveň bratrem jeho jediné lásky Alžběty. Hrabě tento vztah přerušil a dokonce v té době ještě studenta vystavil posměchu. Hněv v mladém muži pomalu sílil, až vykrytalizoval při prohrěšku jeho ženy s hrabětem. Dílo je prostoupeno záhadami v podobě hrobníkovy minulosti či smrti samotného hraběte Věnceslava. Temné zákoutí jako hřbitov nebo krypta dokreslují hrůznou atmosféru. „Odbila první hodina s půlnocí – hrobník ještě kopal. Tu mdlá záře z okna chrámu klášterního se mihala hřbitovem, an jeptišky k hůře se scházely, a hlasy pějících i modlících se zavívaly krajem jako šepot duchů nočních. Vilím neviděn více a více hrobníkovi se blíživ pozoroval, pokud září rozeznati bylo lze, co se děje. Hluboko byl již hrob vykopán; motyka se dotýkala rakve, kterážto po každé ráně dutě zazněla, až prkna praskati počala.“⁴⁴

⁴² JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 654.

⁴³ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*. Jinočany: H & H, 1999. str. 64.

⁴⁴ SABINA, K. *Hrobník*. Praha: Jindř. Bačkovský, 1922. str. 39.

Nechyběly ani rekvizity nahánějící strach a odpor. Děsivý poklad, který nashromáždil hrobník od mrtvých pro svou dceru, nebo lebka jeho ženy vystavena na policiče nad dívčinou postelí.

„Hled’,“ pravil k ní - , tato holá lebka bývala krásnou hlavou. V těchto prázdných děrách třpytávaly se dvě oči co jasné hvězdy, a kterékoliv srdce kdy dosáhly, ranily je pokaždé bleskem svým. Tento neúhledný otvor býval někdy ústy, v jejichžto políbení i mně blaho nebes i země splývávalo. V této lebce obývala duše, čistá jako myšlenka Boží, a mluva její dojala každého kouzelnou mocí, kdokoli hovoru jejího účasten byl. Ejhle! – Čarokrásná hlava ona ve hnusnou proměnila lebku, an zatím tělo nadzemské krásy v hrobě uhnulo.“⁴⁵

Další Sabinova práce *Blouznění* popisuje osudy dvou přátel. Svatomír je malířem a už od dětství jej provází přízrak dívky, kterou miluje. Po dlouhé době ji potká, avšak vztah je překažen její rodinou. Svatomíra rozchod zdrtí. Je příkladem člověka s pevnou vůlí, jenž nedosáhl štěstí. Opakem je jeho přítel Stanislav přelétavý a nestálý. Právě on dosáhl vytouženého štěstí. *„Taková je ironie osudu! Napínavé vypravování, jasně kreslené postavy (Lea, Svatomír, Ariel), životní scény ze společnosti jakož i vtipné rozhovory o umění a literatuře, o lásce a manželství, jejichž problémy se spisovatel podrobně zabývá, dodávají románu zvláštní zajímavosti.“⁴⁶*

Na počátku šedesátých let při vzestupu české kultury Josef Jiří Kolár a Karolína Světlá využívají novelu s tajemstvím. J. J. Kolár uplatňoval ve své tvorbě prvky fantastiky, tajemství a grotesknosti. Mezi jeho inspirační vzory patřily E. T. Hoffmann a G. G. Byron. Děje románů Kolára jsou umístěny do období 16. a 17. století. Tvorba tohoto autora je řadí k vývoji dobrodružné nebo spíše fantastické literatury. Dále na něj a linii fantastické literatury navazují Jakub Arbes, Jiří Karásek ze Lvovic a Julius Zeyer. To je patrné v knize Kolára *Pekla zplozenci*, o níž byl Karásek přesvědčen, že se jedná o jedinečné dílo. *„Vydání Kolárova románu se tehdy ujal Jiří Karásek ze Lvovic, pro něhož to bylo „krásné, živé, průbojné, odvážné umělecké dílo“. A navíc legitimující – v doslovu se mluví o „vývojové čáře“, jež má vést od Pekla zplozenců přes Arbesova romaneta až ke Karáskovým Románům tří mágů a Manfredu Macmillenovi. Jako důkaz ale Karásek předložil své vlastní přepracování románu, a nikoliv autentický Kolárův text. Ten mu sám o sobě připadal příliš přepjatý – a nedotažený.“⁴⁷*

⁴⁵ SABINA, K. *Hrobník*. Praha: Jindř. Bačkovský, 1922. str. 19.

⁴⁶ MÁCHAL, J. In SABINA, K. *Blouznění*. Praha: Melantrich, 1931. str. 15-16.

⁴⁷ TYPLT, J. F. In Kolár, J. J. *Pekla zplozenci (fantastický román)*. Praha: Herrmann a synové, 2002. str. 184.

Román *Pekla zplozenci* se odehrává v rudolfínské době. Praha v těchto letech byla plná magie a tajností. Kouzla a záhady jsou nakonec v knize racionálně vysvětleny. Tyto nadpřirozené úkazy jsou v podstatě jenom varietní triky a divadelní mechanika.

*„Sotva byl Vilém kolečko klíčem několikrát otočil, počala Sempiterna v dutých útrokách podivně chraptět, kňučeti a rachotit, vstala ze země, počala rozvírati náruč, prsa se jí dmula jako dýcháním, oči se jí točily a jiskřily, a po malém okamžení štěhotala líbezným hlasem: „Viléme!“ – A Vilém přiskočil, vrhnul se jí na dmoucí prsa, a ona jej sevřela v náruči, a neustále jej líbala a objímala potud, až umlklo v jejích dutinách rachocení koleček, až zas vyletěla z ní duše hodinářská, a nato vypustila Viléma z náruči, pohyblivost očí se zastavila a bez života klesla opět k zemi.“*⁴⁸

Arbesova pozornost se obrátila i na dílo Jana Nerudy. Arbes ve svém článku popisuje, proč v podstatě Nerudu obdivuje a píše toto: *„Neruda patří k lidem bez titulu a bez postavení, k lidem černé práce; že „vážil vždy z vlastní duše, z vlastního srdce“; že nepodporoval v lidech vědomí, „že jest ve světě vše v náležitém pořádku a oni že jsou tohoto pozemského ráje tvůrcové“; že „líčil utrpení potlačovaných“, „tlumočil vzdechy zoufajících“.*⁴⁹

⁴⁸ KOLÁR, J. J. *Pekla zplozenci (fantastický román)*. Praha: Herrmann a synové, 2002. str. 145-146.

⁴⁹ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 77.

2.3 Vznik romaneta

Od naivní tvorby přecházel mladý Arbes k prvkům symbolizující realismus, který je možné sledovat v literárních náčrtcích, jež vznikali na jeho jinošských cestách a označoval je podtitulem „obrázek ze života“.

Realismus je už více patrný v povídce *Moderní helota*, v níž je možno zaznamenat první náznak motivu vyskytující se v pozdějším romanetu *Kandidáti existence*. Vidíme podobnost se samotným autorem. Mladý vzdělaný muž potýkající se s existenčními problémy, který těžko hledá zaměstnání. Postihne jej rozkol se svým známým. Postupná krystalizace a tříbení tvorby směřovalo u Arbese k vytvoření nového žánru romaneto.⁵⁰

Postupně se Evropou začal šířit vliv tvorby Američana E. A. Poea. Některé prvky z tvorby E. A. Poea využil i Arbes ve svém romanetu. V Čechách byla malá tradice prozaického románu či veršované epiky. Teprve se budovala platforma pro soudobý původní český román, který měl popisovat obraz života. Můžeme říci, že zde byla díra na trhu literatury, o níž autoři věděli a snažili se ji vyplnit. Využívali k tomu velmi oblíbených prvků vyskytujících se v dobrodružných a krvavých románech.⁵¹

Elegie o černých očích

V šedesátých letech byl velký zájem o prózu středního rozsahu, jakou psal i Poe. Arbes se v této době snaží o takovýto útvar. Je už dokonce možné odhalit znaky romaneta vyskytující se od roku 1865, kdy vznikly první dvě práce podobné romanetu. S odstupem času bylo jedno zahrnuto mezi romaneta a označeno jako první – byl to *Ďábel na skřipci*. Další ze dvou úvodních prací je *Elegie o černých očích*. Je na pomezí fantastiky a realismu a hůře zařaditelná. V díle je patrný hlavní motiv černých očí a také nalezení své cesty avšak postrádá dějovou fabuli. V díle jsou dva přátelé, z nichž jeden čte druhému o krásných černých očích. Druhý je očima uchvácen a až na konci se dovídá, že byly popisovány oči psa. Za nějaký čas přichází do galerie muž, kterého zaujali oči psa, a vzpomene si přítele. Zjišťuje, že autorem obrazu je právě přítel a navštíví ho. U přítele nalézá podobně krásné oči, které má přítelova manželka. Sám se rozpomene, o jaké oči přišel on a je odsouzen životu v hořkosti.⁵²

⁵⁰ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Otrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 143 – 157.

⁵¹ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 88.

⁵² KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Moravská Otrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 159 – 160.

Ďábel na skřipci

Typické prvky pro romaneto nalézáme v díle *Ďábel na skřipci*, ve kterém již při prvním setkání Jan Neruda poznal něco neobvyklého a novátorského. Arbesova přítele a zároveň redaktora Květů dílo nadchlo. Oceňoval na něm, že dílo bylo ucelené a bez nadměrných výkyvů logiky. V romanetu jsou už patrné autobiografické rysy, a to například na začátku díla a následné pointě. Do knihy pronikl spor autorovi budoucí ženy s jejím otcem, který nechtěl, aby se jeho dcera provdala za nezaopatřeného mladíka. Sám Arbes měl pochyby o tom, jestli se má vzdát svých plánů. Nakonec zde nacházíme odsouzení otce, jemuž je vyčítáno, že zanevřel na své dítě. Děj *Ďábla na skřipci* vypovídá o sázce soudce a jeho přítele. Soudce se vsadí s přítelem, že se mu nepodaří ukázat skutečného ďábla. Soudce je veden do bytu, kde se ho mladík snaží přesvědčit různými triky o své nadpřirozenosti. Ke konci se změní v jeho syna, který mu vyčítá, že opustil mladou ženu i s dítětem. Soudce vykřikne „ďáble.“⁵³ Toto romaneto je paralelou k satirické novele Poea *Rozhovor s mumií*, což také sám tvůrce nového českého žánru uznal. Arbesovi se konečně podařilo ucelit své nezvyklé nápady a utříbit je v jeden neroztříštěný celek.

Motiv patří spíše k sociálnímu románu, v němž se chce syn pomstít otcí za svou zneuctěnou matku, kterou zanechal i se synem trdnému osudu. Do příběhu vstupuje i osoba mladého začínajícího spisovatele, v němž rozpoznáváme Arbesa, již schopného zaujmout hádankovitým vyprávěním čtenáře.⁵⁴ V romanetě je velmi zdařile zvolený hlavní motiv a má podobnou techniku stavby objevující se v pohádkách *Tisíce a jedné noci*. Takto zvolená konstrukce spočívá ve zvolení podružné a nevysvětlitelné záhady, jež se vysvětluje v následujícím ději epizody. Avšak Arbes na nějaký čas opustil tento nový a neotřelý žánr a vrhl se na žurnalistickou dráhu.⁵⁵

Svatý Xaverius

Opětovný návrat ke svému typickému žánru, zakládající jeho stěžejní slávu, se vrací po impulzu Jana Nerudy po sedmi letech. Roku 1872 Neruda začal vydávat časopis Lumír a poprosil Arbesa o příspěvek. On dodal *Svatého Xaveria* a nechal Nerudu nový typický Arbesův žánr pojmenovat. Získal netradiční označení romaneto. Můžeme říci, že romaneto s fantastickým námětem určilo směr Lumíru. Příkladem dalších přispívatelů Lumíru jsou S. Heler se svými exotickými prózami nebo Sv. Čech a jeho *Adamité*. *Svatý Xaverius*

⁵³ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes – Život a dílo*. Moravská Otrava – Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 161.

⁵⁴ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 637.

⁵⁵ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Ostrava Praha: Josef Lukasík, 1946. str. 162 – 163.

pokračuje v započatém trendu z předchozích dvou děl. Podobnost tkví v originálním fantastickém tématu. Setkání dvou mladíků, kteří se snaží najít poklad a rozluštit matematicky geometrickou mapu k jeho nalezení. Tento plán by měl být ukryt v obraze Svatého Xaveria.

Názor o pokladu vyvodili z dopisu pořízeného babičkou jednoho z hrdinů. V díle je patrný i generační kontrast mezi silně nábožensky založenou matkou mladého hrdiny a jejím synem přiklánějícím se k racionálnímu myšlení. Zlom v logice přichází po nalezení údajného pokladu, protože protagonista uvěří klamu díky úžasným a nepravděpodobným náhodám – nalezení pokladu, z něhož se vyklubala obyčejná sbírka nerostů, samovznícení trávy či výjev přítele podobající se postavě z obrazu.

„Rozsvěcuju tedy sirku; hlavička však odlítnuvši padla do suché trávy a skoro v mžiku tráva se vzňala, čímž rokle osvětlena rudým plamenem.

První můj pohled padl na přítele. Stál jako strnulý u vykopané jámy, v jedné ruce krabičku a v druhé lesknoucí se žlutý kov. Zrak měl upřený do prázdna a chvěl se na celém těle jako osika.

Však co to? Klame mne zrak?

*Rudá záře, v které byla rokle od hořící trávy vzplanula, počíná blednouti a mění se v záři přílišně bledě žlutou.*⁵⁶

Pro tvorbu je typická desiluse v závěru, kdy nebyl objeven poklad, což odpovídá romantice nábožensko-mystické. Nalezením skutečného pokladu by spíše odpovídalo romantice pohádkové. Auror obrazu Balco chtěl svým odkazem lid naučit logickému myšlení. S Poem je největší syžetová shoda v tom, že byl objeven údajný poklad jako v *Zlatém brouku*, avšak plán Poea je značně romantický a nepravděpodobný, za to Arbesovo dílo má racionálnější a reálnější charakter.⁵⁷ Jeho novela s tajemstvím je obtížena zkušeností z české politické scény. Díky tomuto se český žánr rozrostl na střední rozměr, na rozdíl od Poea a jeho krátkých povídek. Českému spisovateli byly ve srovnání s Poem mnohokrát vytýkány jeho žurnalistické návyky a rozvleklost. Romaneto do jisté míry suplovalo dosud v Čechách nerozvinutý společenský román.

I literatura západních zemí brala podměty a inspiraci z Poeovské tvorby – jednak prvky symbolismu či samotný detektivní žánr.⁵⁸ Arbes se zapsal do povědomí čtenářů, v nichž získal obdivovatele. Dokonce si nadšenci knihy *Svatého Xaveria* začali říkat „xaveristé“ a ve velkém navštěvovali chrám Svatého Štěpána.

⁵⁶ ARBES, J. *Svatý Xaverius*. Praha: Albatros, 1989. str. 59.

⁵⁷ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Ostrava Praha: Josef Lukasík, 1946. str. 202 – 207.

⁵⁸ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 639 - 640.

Sivooký démon

Arbes dodal ještě pro první ročník Lumíru romaneto *Sivooký démon*. Jeden z motivů vyskytující se v romanetu je úmrtí dítěte. Tato inspirace pochází z různých vlivů jeho života. K prvnímu setkání dochází, již z dětství kdy spatřil mrtvé dítě. Další hrůzný zážitek spojený se smrtí dítěte prožil v rodině svých zaměstnavatelů, kde ho překvapilo, jak byli rodiče neteční vůči ztrátě dítěte. Tuto skutečnost mohl porovnat, protože postupně pochoval tři děti. Smrt jeho dětí jej hluboce zasáhla, nejvíce pak úmrtí jeho jedenáctiletého syna Edgara. První dva synové zemřeli v útlém věku. Edgar byl umělecky nadaný a Arbes v něm viděl pokračovatele uměleckého talentu a rodu. „...zdrčení rodiče stáli na hřbitově malvazinském nad otevřeným hrobem tentokrát nikoli nemluvněte, jemuž smrt uzavřela životní dráhu dříve, než na ni vkročilo, nýbrž již hotového člověka, kterého viděli růsti a vyvíjeti se a jemuž věnovali tolik oddané lásky a péče.“⁵⁹ Toto vše napomohlo k uzrání prvků a jejich použití v příběhu. Arbes do romaneta zakomponoval konzervaci mrtvolky, k níž použil vývěrku, aby vyčerpal vzduch z rakvičky a tělíčko zůstalo neporušené.

Prvek zachování mrtvolky nebyl v literární tvorbě ojedinělý, užil ho i Poe v *Podlouhlé truhlici*. Manžel cestuje přes moře s mumii své milované ženy. Nedokáže se jí vzdát.

Příběh vypráví mladý muž, jenž odjíždí na strýcův statek na Šumavě, aby se seznámil s jeho mladou ženou. Odjezd zapříčiní i to, že jeho přítel je hledán tajnou policií. Statek je uprostřed Šumavské přírody a slouží jako protiklad hlavního města. Při vycházkách po přírodě náhodou objeví vypravěč v jezírku rakvičku s konzervovaným děvčátkem.

Strýc vychovával malou dívku, ze které vyrostla jeho budoucí žena. Strýc se do ní zamiloval a požádal ji o ruku. Ona však odjela do Prahy, kde se seznámila s otcem jejího dítěte. Po smrti děvčátka se vrátila na Šumavu i jejím tělíčkem. Nedokázala se s dcerou rozloučit. Příběh končí smrtí sivookého démona – tety. Dozvídáme se, že milencem tety byl přítel vypravěče, jehož policie hledala až na Šumavě. Po nějakém čase se vypravěč na statek vrací a nachází strýce zdrceného. Ten ho zavede do její hrobky, kde byla uložena ve skleněné rakvi se zachovanou podobou. Rakev je během této návštěvy rozbita a tělo se rozpadá v prach.

Arbes hledal inspiraci v románech hrůzy. Typický je motiv smečky černých psů doprovázející kočár nebo romantická noční honba na milence tety. Talent spisovatele postupně dozrával a hledal nové cesty.⁶⁰

⁵⁹ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Ostrava Praha: Josef Lukasík, 1946. str. 200-201.

⁶⁰ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Ostrava Praha: Josef Lukasík, 1946. str. 211 – 112.

„Vyhlednuv z povozu spatřil jsem navzdor setmění skoro na konci ouvozu několik tmavých, proti nám úprkem se ženoucí skvrn. Vztyčím se poněkud, abych skvrny lépe rozeznal; ale sotva tak učiním, vidím již zcela určitě, že se proti nám žene celá smečka velkých černých psů. Běží prostřed cestou, jak se zdá, rychleji než proti nim uhánějící vraníci. Běží po dvou ve třech řadách; jazyky mají vyplazeny, tlamy, z nichž čouhají sněhobílé tesáky, upěněny. Doběhnuvše těsně před vraníky bleskorychle se rozestupují. Povez letí sice dál; však po chvíli vidím příšerné feny klusat podle koní, po každé straně tři, těsně za sebou. Klusají mlčky v stejném tempu s vraníky jako příšerná eskorta...“⁶¹

Zázračná madona

Mezi vrcholnou a stylisticky utříbenou tvorbu řadíme *Zázračnou madonu*. Spisovatel dílo vytvořil v době, kdy byl ve vězení v České Lípě. Měl dostatek času pro svou tvorbu a nebyl vyrušován chodem běžného života. Rozpoznáme, že autor svůj základní motiv propracoval, a proto toto dílo zařazujeme mezi nejplnější a dokonce i nejzdařilejší. Arbes nezapomněl na důsledné přenesení nadpřirozené fantastiky do světa logiky a vědeckých důkazů.

Na začátku příběhu nám autor ukazuje mladou svobodnou matku, která přemítá o životě a budoucnosti maličké nehezke nemanželské dcery. Zklamalo ji, že se nesplnily modlitby, aby dcerka vypadala jako Murillova Madona na dceřiném medailonku. Matka rozhodne usmrtit dítě a to uskrcením pomocí stužky medailonku. Matce se však nepovede zahubit své dítě.

Do děje vstupuje syn ševce, jenž se jako malý chlapec potkává s dívenkou, která mu daruje medailon. Opět se setkávají v dospělosti, kdy mladík usiluje o místo jejího domácího učitele. Postupem času se sbližují a po smrti dívčiného dobrodince se vezmou. Manželé žijí spokojeně i svou dcerou. Po nějaké době začíná muži vadit ošklivost ženy a vše vykrystalizuje tím, že se manžel dozvídá o skutečném otci ženy. Je jím venkovský farář. Manžel je touto informací znechucen a odchází od rodiny. Po čase se setkává se svou ženou, která neuvěřitelně zkrásněla, a jsou opět šťastni. Šťěstí nemělo dlouhého trvání a on se dozvídá tajemství krásy ženy. Užívala arseniku, jenž z ní udělal krasavici, ale je to jed a vymkl se jí kontrole. Zemřela a těžce zaplatila za to, že chtěla být krásná a šťastná. Muž je zdrcen ze ztráty a viní se, protože on sám svou ženu informoval o účincích jedovatého arsenu při přednášce, na níž chtěl zapůsobit.

⁶¹ ARBES, J. *Sivooký démon*. Praha: Nákladem knihkupectví Dra. Grégra a Ferd. Dattla, 1878. str. 145.

Vypravěč není přímým účastníkem příběhu, ale pouhým čtenářem přítelových zápisků. V knize dominuje monolog jediné postavy, který má vzpomínkový charakter. Je to v podstatě zpověď muže, která tímto způsobem přechází v sebeobžalobu.⁶² Z románu hrůzy se objevují některé pozůstatky jako postava kněze, jehož hřích z mládí poznamenával životy matky a dítěte. Arsenik je tu užit ve zmodernizované podobě elixíru mládí. Dějové zvraty jsou prisuzovány zázračné moci světice, ale vše je nakonec rozumově vysvětleno.⁶³

Ukřižovaná

Další významné romaneto Jakuba Arbesa je *Ukřižovaná*. V díle je patrný rozpor mezi racionální myslí v podobě vědy a vírou, kdy mladý student trpí záchvaty a halucinacemi. Ví, že nejde o skutečné výjevy, ale podléhá jim. Romaneto oplývá náboženskou tematikou. Silným elementem v příběhu je kříž. Tento element posouvá dějovou linku dále.

„Což nevidíš tamto před námi kříž?“ pravil chvějícím se hlasem.

„Vidím,“ odpovídám.

„A na něm ten děsivý přízrak?“ pokračuje přítel. „Ó ne, ne! To není Kristus, to není tvář muže – toť dívka – spanilá, čarokrásná, ale na smrt bledá dívčí tvář... Na hlavě má korunu a od té vlaje dlouhý, řasnatý bílý závoj, v němž třpytí se množství drobných hvězdiček... Dva vrkoče tmavých vlasů splývají jí přes ramena až po pás... Viz jen, jak lahodně se usmívá, ač trpí – nevýslovně... Ne, ne! To není, to nemůže býti Kristus! To není tvář muže, toť nevýslovně sladká tvář panny...“⁶⁴

Newtonův mozek

V romanetu *Newtonův mozek* jsou převzaté a zdokonalené určité látkové náměty z *Ďábla na skřipci*. Například v obou romanetech se hlavní hrdina účastní eskamotérského vystoupení a v místě produkce se setkává s člověkem zastávajícím vysokou pozici, který budit strach. V *Newtonově mozku* se jedná o mrtvolu muže ležící v rakvi.

„Když se rouška rozhrnula úplně, spatřil jsem černým sukнем pokryté vyvýšené místo, na něm nizoučkový, jen asi na dvě stopy od podlahy vyvýšený katafalk a na katafalku víkem přikrytou kovovou rakev.“⁶⁵

Příběh pojednává o mladém muži, jemuž zemře ve válce dobrý přítel. Vypravěč je svědkem jeho smrti. Po čase vypravěč vystrojí hostinu na uctění přítelovi památky, ale nikdo

⁶² JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 649.

⁶³ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Moravská Ostrava Praha: Josef Lukasík, 1946. str. 212 – 215.

⁶⁴ ARBES, J. *Ukřižovaná*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1961. str. 94.

⁶⁵ ARBES, J. *Newtonův mozek*. Praha: Albatros, 1989. str. 113.

nepřijde. Po návratu domů se u něj doma objeví přítel živí a zve ho na hostinu s eskamotérskou produkcí. Vypravěč se tedy vypraví do paláce, kde jsou seznámeni i další rozmanití hosté. Eskamotérské vystoupení spočívá v tom, že mladý přítel vstane z mrtvých, vloží si do své lebky Newtonův mozek a vezme vypravěče strojem času do minulosti. Vše se na konci vysvětlí a vypravěč se probouzí ze snu.

Dílo obsahuje dvojí fantastiku – fantastiku románů hrůzy a vědeckou utopii. V prvních kapitolách romaneta nacházíme mnoho prvků radcliffovského románu, jenž se řadí do románů hrůzy. Romaneto *Newtonův mozek* zahrnuje pro román hrůzy typické prvky jako bloudění ve spleti chodeb, neočekávané otevření rakve a postupné ožívování mrtvol. Hrůza je tu však zmírněna tím, že čtenář ví, že se jedná o eskamotérskou produkci. Záhada je čtenáři předem vysvětlena.

„Vylákati člověka v noci z domova pod záminkou, že jde k hostině, až k zámku, v němž zcela zřejmě rozeznává slavnostní ruch, nechají jej vejíti otevřeným vchodem do zámku a vlákati jej do chodeb, z nichž nelze najíti východu – zdál se mi býti eskamotérský experiment rovněž tak nesnadný jako originální.

Vyčkejte tedy, až se zručnému kouzelníku zlíbí propustiti nás z vězení, pomyslíl jsem si...“⁶⁶

Pro další části romaneta jsou typické utopické prvky, které jsou ve tvorbě Jakuba Arbesa novinkou. Autor se odvrací od striktní vědecké fantastiky minulých romanet. Mladý důstojník si vloží do lebky mozek Newtona a začne vysvětlovat, že člověk není schopen potlačit pud agresivity a vraždy. Všechna tyto svá tvrzení dokazuje použitím stroje času. Vezme sebe a vypravěče do minulosti. Minulost se promítá ve hvězdném nebi, kde stroj času předežene paprsky světla, v nichž jsou viditelné minulé události.

„Spatřil jsi právě první zápas prvních lidí... Jsme u cíle exkurze... A od počátku až po konec neviděls než neustálý boj, vzájemné potírání a hubení tvorů nejdokonalejších...

Boj ten trvá od počátku světa...

A v průběhu několika tisíců let snažilo se lidstvo stanovit hlavní zásadu života, namlouvalo si, že řídí se svět zásadou lásky a lidskosti... A po tisíciletích konečně poznává, že se mýlilo, že se klamalo...“⁶⁷

Prvek stroje času patří do skupiny verneovské utopie. Zpět do minulosti se vrátil i pan Brouček v knize *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století*, kde se pan Brouček dostává do doby před bitvou na Vítkově. Vše je vysvětleno, tím že se pan Brouček

⁶⁶ ARBES, J. *Newtonův mozek*. Praha: Albatros, 1989. str. 106.

⁶⁷ ARBES, J. *Newtonův mozek*. Praha: Albatros. 1989. str. 146.

probouzí. Stejně, jako vypravěč v *Newtonově mozku*, který se probouzí z horečky a zjišťuje, že mu všechno zdálo.

Kandidáti existence

Romaneto *Kandidáti existence* je v tvorbě Arbesa přelomové. Toto romaneto předznamenávalo pozdější autorovy sociální romány. V díle rozpoznáváme Arbesovu životní situaci. Autor byl propuštěn ze zaměstnání a musel živit celou rodinu. Stal se z něj v podstatě „kandidát existence“. „*Ačkoli autobiografický moment je exponován ve všech Arbesových romanetech z let sedmdesátých, v Kandidátech existence se zdá být nejmarkantnější; někdy se v literatuře až ztotožňuje osud autorův s postavami nebo s ústředním motivem tohoto romaneta.*“⁶⁸

Děj romaneta v sobě skýtá dvě vrstvy. Jednou z nich je znatelný charakter společenského románu, dalším je erotická romantika. Příběh popisuje ztrátu iluzí idealisty. Tento člověk se snažil spustit novou inovativní sociální myšlenku. Myšlenka spočívala v kolektivním řízení průmyslového podniku. Pro tuto věc našel mecenáše, který se pro myšlenku nadchl, avšak brzy přehodnotí plány a zisky si nechává pro svůj pohádkový život. Zklamáný idealista nakonec umírá.

Do děje zasahuje i postava mladé ženy Adély, jejíž milostná historie dodává příběhu napínavost. Hned na začátku děje se s ní setkáváme v hospodě, kde vystupovala jako harfenistka. Adéla je odložené dítě, kterého se ujme mladý reformátor Smidarský. Dívka však od něj uteče a žije na pokraji společnosti. Po čase se s ní opět setkáváme. Žije s majitelem průmyslového podniku. Dozvídá se, že její vychovatel umírá a přichází se s ním usmířit.

U smrtelného lože Smidarského se vysvětlí Adélin původ.

„*Pohlédni sem na Adélu! Nalezl jsem ji s přítelem svým jako nemluvně u dveří svatovítského chrámu. Co se s ní dále dělo, víš. Nyní jen dodávám, že našla Adéla svou matku i otce svého. Otcem jejím jsi – ty!*“⁶⁹

Jakub Arbes byl autorem ještě mnoha dalších romanet (*Etiopská lilie, Zborcené harfy tón, Lotr Gólo, Duhový bod nad hlavou, Duhokřídla Psyché*). Výše jsme zmínili a rozebrali ty nejdůležitější v literární tvorbě českého autora.

⁶⁸ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 105.

⁶⁹ ARBES, J. *Kandidáti existence*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953. str. 266-267.

2.3.1 Dobové recenze romaneta

Dobové recenze na nový žánr romaneto znamenaly velký rozruch. Hlavně po pěti letech, kdy byl časopis Lumír nařčen Osvětou z nečeskosti. Hlavně první dvě romaneta byla ve středu zájmu. Objevovaly se velké rozdíly v názorech, protože někteří přispívatelé novin a časopisů se nedovedli shodnout v tom, co je možno považovat v literatuře za krásné a české. Recenzent Osvěty Primus Sobotka vyjadřoval svůj nesouhlas s tím, že je to nový v podstatě objevný žánr. „*jelikož na tom nezáleží, kterak někdo svůj plod pojmenuje, nehrubě záleží*“⁷⁰

Ale našel i stránky Arbesova díla, které na něj zapůsobily napětím mezi fantastikou a jejím logickým nebo spíše i realistickým podáním. Odsuzoval erotiku, která vyzařovala z hlavní ženské postavy *Sivookého démona* na vypravěče. Tomuto dílu také vytýkal velkou frekvenci podivností.

Další kritik Arbese přispíval do časopisu Koleda a napsal o autorovi toto: „*básník vzácné originality, mohutné obrazotvornosti a magického koloritu, jenž půvabu neztratí snad nikdy*“.⁷¹ Bohužel se o tvůrci romaneta vyjádřil i v tom smyslu, že mu odmítal přisoudit českost a dokonce i smysl pro národní typ. „*Kdo však praví, že Arbesova poezie jest nejen originální, než i českou, to mu klidně sice, ale rozhodně odpíráme.*“⁷²

Nezapomeňme na spisovatelovi příznivce, ve kterých nacházel podporu i uznání. Byli jimi například Josef Thomayer píšící do Lumíru, jenž se vyjádřil takto: „*Arbes pohybuje se výhradně v kruhu českého lidu, a kdo jemu nerozumí v tom, nikdy sám nepoznal jednu z nejhlubších stránek české povahy. Nelze popřít, že látky jeho jsou nezvyklé, bizarní, že mají mnohdy náter chmurného romantismu – však ti lidé, již v povídkách Arbesových jednají, jsou ryzími plody velkoměstského života pražského, a jsou při všem romantismu svém přece jenom osobami, po jichž údech rozloženy jsou svaly a kosti, jejichž žilami proudí krev skutečná! Kdo by to opětně upírati chtěl – nepoznal, neviděl bídu mezi osobami vzdělanějšími, děsně v úzkých ulicích pražských živořícími.*“⁷³

Dalším příznivcem byl S. B. Heller z Národních listů. Považoval romaneto za nový druh reflexivně-romantické povídky. Charakterizoval některé momenty romaneta následovně:

„1. Důsledné motivace a determinace v jednání postav

2. Mnohosti věrohodného a určitého detailu

3. Síly a „energie“ obrazů, které útočí na čtenářskou představivost

⁷⁰ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 651.

⁷¹ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 652.

⁷² BABIČKA?, H. Koleda, 1879. str. 15.

⁷³ THOMAYER, J. *Romaneta J. Arbese 1*. Praha: Lumír z 30. prosince, 1878. str. 575.

4. Zvláštního vztahu mezi fantastickým a realistickým, v němž fantastické vyjevuje pravdu života

5. Romaneto vyžaduje soustředěné čtení“⁷⁴

Oba oceňovali, že je do romanet vsazena Praha, kam byli situovaní mladí vzdělanci, které tížila finanční a existenční situace. Toto téma bylo považováno za aktuální. Hlavní pro ně byl ale fakt vzniku nového českého žánru. Viděli v romanetu přechod k realismu. Příznivci byli přesvědčeni, že fantastické a podivuhodné motivy byly v naprostém souladu s podstatou tohoto uměleckého směru. Vyzdvihli také to, že Arbes ve svých romanetech poukazoval na problémy ve společnosti.

Velkým zastáncem a obhájcem Jakuba Arbesa byl jeho učitel a přítel Jan Neruda. Rok po všech těchto bouřlivých recenzích Neruda otiskl v Humoristických listech portrét tvůrce romaneta. Oponoval všem, kteří Arbesovu dílu vytýkali málo poetičnosti a nadmíru realismu. Líbilo se mu, jak jsou jeho postavy plné a neoplývají pouze krásou, nýbrž je líčí se vším dobrým i špatným. Viděl v něm dobrého psychologa, a aby svého přítele povzbudil v jeho další práci a nelehkém životě, vyjádřil se Neruda takto: „*Arbes je v drobné novelistické črtě i v rozvedeném románu vždy zcela svůj, nenapodobí nikdy a nemá ve svém žánru rovného sobě ani u nás, ani jinde.*“⁷⁵

Za nejceněnější a nejzdařilejší se považuje romaneto *Svatý Xaverius* a někdy také *Ukřižovaná*. Jsou názorným příkladem naplnění žánru a v podstatě sloužily za vzor pro následovatele. Ke kontroverzním romanetům jsou řazeny *Newtonův mozek* nebo *Sivooký démon*.⁷⁶

Na počátku dvacátého století bylo romaneto upozaděno poetikou moderny, pro kterou romaneto v Čechách tvořilo platformu. Už od počátku si romaneto nesnadno hledalo svou cestu, aby se vůbec ustálilo v českém povědomí. Pro autora to znamenalo nelehký úkol – musel být schopen na větším prostoru vytvořit tajemství a dovést příběh k neočekávanému rozuzlení. Současně se čtenář měl s touto skutečností ztotožnit a brát ji jako výzvu.⁷⁷

Arbesův žánr nikdy plně „nezlidověl“. Dosud je zakotven jako experimentální žánr. „*Romanetem stvořená varianta novely s tajemstvím tak v Čechách zdomácněla jako přitažlivá*

⁷⁴ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 127.

⁷⁵ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 653.

⁷⁶ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 131.

⁷⁷ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 654.

*exkluzivita náročnějšího typu, kdyžto detektivka vznikající v anglické próze byla od počátku disponovaná obohacovat populární četbu.“*⁷⁸

⁷⁸ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 644.

2.4 Pokračovatelé romaneta

Ještě za Arbesova života vznikala první romaneta jiných autorů. V Lumíru otiskl Arbesův spolužák Julius Zeyer své dílo s titulem *Jeho svět a její*, které je označeno za romaneto. Bohužel Zeyerovi, ale i Třebízskému se povedlo užít v jejich tvorbě pouze toto: „dokázali uplatnit jen tematicko-kompoziční roviny ztajemňování, kdežto postupy jazykově stylistické, účinné všudypřítomné a „neviditelné“ (kombinace vyprávění v první osobě, exponující subjektivní dohady a promluvy a další, ještě skrytější slohové postupy ztajemnění), jim unikaly.“⁷⁹

Velkým obdivovatelem Jakuba Arbesa byl J. Karásek ze Lvovic, který na jeho počest napsal romaneto *Zlovestná Madona*.

K romanetu Jakuba Arbesa se pořád hlásí tvůrci se sklony k paradoxu. Autoři vyhledávající v díle symbol a samoznak. Níže v kapitole jsou uvedeni někteří čeští autoři, již si vybrali pro svou tvorbu literární formu romaneto.

2.4.1 Jaroslav Havlíček – Smaragdový příboj

Řadíme jej mezi význačné představitele české analytické psychologické prózy. Havlíček přišel na svět roku 1896 v Jilemnici do rodiny učitele. Krátce studoval na ČVUT v Praze, ale po vypuknutí první světové války byl odveden do Kadaně k pěšímu pluku. Po válce pracoval jako úředník v bance a zároveň přispíval do několika českých časopisů. S manželkou Marií Krausovou měl syna Zbyňka, který se také věnoval umělecké tvorbě – převážně surrealismu. Jaroslav Havlíček zemřel roku 1943 na zápal mozkových blan.

Před svou smrtí pracoval na romanetu *Smaragdový příboj*, k němuž nestihl dopsat epilog, což je jedním z důležitých prvků pro romaneto. Sám Havlíček si pod pojmem romaneto vybavil toto: „*Tajemné, snové a strašné*“.⁸⁰ Na tomto bodě vázlo i samotné dílo, ve kterém mohl epilog přinést ztajemnění nebo objasnění příběhu. „*Je to torzo. A vzniká v době, kdy závažnou společensky bojovnou úlohu hrál v umělcově tvorbě protiokupační jinotaj. A Havlíček byl jistě nad jiné povolán, aby v tomto smyslu v oné temné době znovu rozvinul své psychologické zkušenosti se zobrazením lidského zla.*“⁸¹

Inspiračním zdrojem romaneta *Smaragdový příboj* jsou astrologické a psychoanalytické motivy. Hlavním hrdinou a zároveň vypravěčem je mladík Josef Hojsa. V práci se seznámí a sblíží se svým nadřízeným Ondřejem Nestroidesem. Ondřej je velmi

⁷⁹ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 644.

⁸⁰ JANÁČKOVÁ, J. In *Tři česká romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1979. str. 292.

⁸¹ RUMLER, J. In *Havlíček, J. Smaragdový příboj*. Praha: Československý spisovatel, 1962. str. 294.

plachý, záhadný a je mu blízká astrologie. Velkou část jeho života ovlivňují hvězdy a znamení, kterým přikládá velkou váhu.

„...„Tak vida,“ řekl pochvili, „jste přece jen o tři měsíce mladší než já. Já se narodil ve znamení ryb, tj. pod vlivem chladného, ale nebezpečného a dobrodružného vodního světa. Víte, všechno je jen tůň, hloubka, vábení a mámení. Žádné slunce, pražádné, jen jeho odraz, lstivý a zrádný. Chlapci narození v druhé polovině února bývají nejnešťastnější milenci a nejbázlivější vojáci. Poddajní a snadno ovladatelní, přesto však náchylní ke hře a vášni. Kdežto vaši Blíženci – nejslibnější znamení zvěrokruhu!“⁸²

Ondřej pravidelně každý měsíc trpívá neznámou chorobou projevující se horečkou a halucinacemi, jež mají podobu zeleného měsíce v úplňku. Tento mladík touží po tom, aby jej Josef vysvobodil ze spárů choroby, ale také z vlivu rodinného přítele Alberta. Albert si získal přízeň zbytku rodiny a hlavně Ondřejovy slepé sestry Stanislavy. Josef se do ní hned na prvním setkání zamiluje. Rozhodne se ji chránit před tímto člověkem.

„Tučné líce mu bédně visely jako splasklý obal dětského balónku a byly právě tak zvarhanělé síťovím drobných vrásek, víčka neměla řas a byla těžká, nesmírně těžká, vyhaslé temné oči pod nimi vypadaly jako zpola vymazané inkoustové kaňky. Ty oči přes svou unavenost měly jakousi strašlivou sílu, ucítil jsem jejich dotek až hluboko ve svém zneklidněném nitru. Srdce zvětřilo neznámé nebezpečí a počalo zrychleně bít. A ještě něco mě napadlo při prvním spatření této svrchovaně odporné tváře: měsíc v úplňku.“⁸³

V dochovaném náčrtu Josef zachránil Stanislavu před Albertem, který ji chtěl zavraždit. Během tohoto šílená matka založí v domě požár, v němž najde smrt ona i Albert. Ondřej později utone v zeleném smaragdovém příboji.

„Dobová kritika literárně historická správně již postihla, že se v tomto romanetu zhušťuje Havlíčkův „výsměch dravé síle, která je sobeckou slabostí a podlehne prvnímu nárazu neobyčejna“, poukázala na Havlíčkovu „touhu zmoci tento rozpor, odejmout zjevům krásna jejich šalebný, strašidelný přísvit mdloby a smrti a přilnout pevněji než Mácha k zemi krásné, k zemi milované“.⁸⁴ Dílo je prostoupeno postupným zdoláváním překážek a rozplétání tajemných úkazů v podobě smělého Josefa Hojsy, který se snaží chránit Stanislavu a ukázat jí prohnílost Alberta. Současně dodává odvahy Ondřejovi k postavení se na odpor svému nepříteli Albertovi.

⁸² HAVLÍČEK, J. *Smaragdový příboj*. Praha: Československý spisovatel, 1964. str. 224.

⁸³ HAVLÍČEK, J. *Smaragdový příboj*. Praha: Československý spisovatel, 1964. str. 254.

⁸⁴ RUMLER, J. In HAVLÍČEK, J. *Smaragdový příboj*. Praha: Československý spisovatel, 1964. str. 295.

„Účast autora na vývoji romaneta je příznačná pro úděl žánru v české próze. Právem se mu přiznávají zásluhy o umělecké zmapování labyrintů duše v bludištích světa. Jestliže Arbesovo romaneto bylo v tom ohledu průkopnické, pak romaneto Havlíčkovo navazovalo na rozvinutou kulturu psychologické prózy své doby.“⁸⁵ Havlíčkovo užití romaneta bylo na objednávku, ale postupem času sám dospěl k tomuto českému novotvaru. Romaneto se v podstatě stalo nástrojem k uměleckému vystihnutí situace, v níž se Havlíček ocitnul. Nedokončení díla a smrt autora způsobila nedostatečné slovesné dohotovení a opracování.

2.4.2 Vítězslav Nezval – Karneval

Nezval patřil k představitelům meziválečné avantgardy. Byl to všestranný básník, dramatik a teoretik. Během své kariéry prošel různými moderními směry – silně jej ovlivnil poetismus a surrealismus. Nezval se narodil 26. 5. 1900 v Biskoupkách u Moravského Krumlova. Jeho otec pracoval jako učitel a měl na syna značný vliv. Po maturitě na gymnáziu krátce studoval práva a poté přešel na filozofickou fakultu, ale studia nedokončil, protože se už nějaký čas věnoval literatuře. Někdy pracoval v redakci Masarykova naučného slovníku a také v Osvobozeném divadle. Dokonce byl povolán do vojenské služby, ale nakonec byl zproštěn služby. Jeho tvorbu značně ovlivnilo i cestování, když se ve Francii seznámil s prací surrealistů.

Nezvalův sklon k poetismu je znát v krátkém díle *Karneval*, které je označováno za romaneto. Už z názvu je patrná hravost, veselost, lesk a spontánnost, což je typické pro poetismus. Romaneto se zrodilo v blízkém okruhu Devětsilu a jeho tvůrčí atmosféry, kde převažovalo avantgardní zaujetí pro film. Pro zvolení tohoto tématu měl i osobní důvody, protože se sblížil s filmařkou Zet Molas (Zdenou Smolovou). Do romaneta pronikají prvky z filmového světa hlavně slovník a kompozice díla.⁸⁶

V díle byla za titulním listem vložena tato dedikace:

„Zet Molas

Učinit vše vnímatelným smyslům obraznosti. Film a Vaše scénáři k Mademoiselle de Maupin způsobují, že jsem se vzdal vypravování od kolébky, těchto románových licencí, jež nás unavily.

⁸⁵ JANÁČKOVÁ, J. In *Tři česká romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1979. str. 293.

⁸⁶ BLAHYNKA, M. In *Nezval, V. XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů*. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 431.

Dávám vám všechna práva k přeložení tohoto románu do řeči pohybu a světla, této nové mateřštiny, již jsme se dorozuměli.

V Praze na Nový rok 1926

*Nezval*⁸⁷

Spisovatel si zvolil jako hlavní postavu příběhu bohatou a krásnou Armandu. Děj začíná přípravou Armandy na maškarní ples, která chce jít za prodavačku kuriozit. Přichází jí dopis od ctitele Jindřicha, který chce vědět, zač půjde na karneval. Ona na jeho dopis odpovídá pohrdavě. Jindřich si na plese splete jinou ženu s Armandou a ztropí scénu. Později s touto ženou naváže vztah. Armanda se na plese seznámí s mužem v masce Araba. Bohužel zjišťuje, že s ní chce pouze strávit noc.

Druhý den ráno se Armanda procházela po městě a zavítala do malé kavárny, kde potkává varietního umělce Ferriho. Armanda se nadchla pro myšlenku kočovného života, a proto se rozhodla společně s ním, a dalšími členy souboru, vystupovat.

Děj se přesouvá do horského městečka, kde je ubytován Jindřich se svou přítelkyní a dalšími jeho známými. Rozhodnou se navštívit vystoupení kočovného divadla, kde vystupuje Armanda a Ferri. Armanda okouzila Jiřího a Tristana. Jiří se ji snaží svést, ale nepodaří se mu to. Armandě se líbí plachý Tristan, jemuž nakonec podlehne a stráví spolu noc. Po této noci se odloučí, avšak Armanda zjišťuje, že je těhotná. Chce si dítě nechat vzít, ale zastavila ji fotka doktora, ve kterém poznala tajemného Araba z karnevalu. Příběh končí setkáním Tristana a Armandy, na kterém se dozvídají o sebevraždě Jindřicha.

Dílo můžeme přiřadit spíše k povídce. Kniha je rozdělena do dvou dílů s velmi krátkými kapitolami. Jejich krátkost připomíná filmový střih a filmové obrazy, přičemž někdy jsou občas kapitoly jen pár řádků dlouhé. Poznáváme, že autor je také básník, jelikož používá mnoho přirovnání a personifikací.

*„Žena se stala velkým mystériem, prostým jako bůh. Zbavena myšlenek, chtění a úmyslů, žila v doteku s vesmírem, jenž ji přijal neznámými pouty, jichž necítila.“*⁸⁸

Vypravěč je v tomto díle stojí mimo příběh, avšak především nad postavami. Není součástí děje, a proto pouze popisuje a informuje čtenáře. Nevyvolává otázky jako v dílech Arbese. Vyprávění je na rozdíl od typických romanet v er-formě. Pouze jedenkrát se vypravěč přímo zapojí do příběhu, a to promluvou k Armandě a Tristanovi.

*„Armando a Tristane, vy, jež jste se stali nejčistšími tóny písně. Dole pod vámi spí vesnice. Manželé uléhají ležérně k ženám.“*⁸⁹

⁸⁷BLAHYNKA, M. In NEZVAL, V. XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 432.

⁸⁸NEZVAL, V. Dílo XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 58.

Osoby příběhu v podstatě vystihují jejich jména. Příkladem můžou být Tristan a Armanda. Tristan prchlivý, stydlivý a tichý muž. V jeho popisu o něm a jeho předurčení čtenáři napomáhá i jméno Tristan, kdy si člověk vybaví milostný příběh *Tristana a Isoldy*, což přímo vypovídá o průběhu vztahu Armandy a Tristana.

„...změřila si Tristana od hlavy k patě. Tristan se začervenal a sklopil oči. Armanda pohleděla na něho ještě několikrát během představení. Tristan se ani jednou nezadíval.“⁸⁹

Protikladem k Tristanovi je Armanda. Osoba živelná, energická, temperamentní a krásná, jejíž neobvyklé jméno je stejně netradiční jako ona. Armanda prochází nejradikálnější změnou, kdy na začátku příběhu vyobrazena jako rozmazlená a znuděná bohatá dáma. V závěru příběhu je vyobrazena jako nastávající matka, která se vrací k otci svého dítěte.

Romaneto je vyobrazeno na pouhých šedesáti sedmi stranách a současně v krátkém časovém rozpětí přibližně dvou měsíců. Přesné místa děje nejsme schopni určit, snad Praha, ale to se pouze dohadujeme. Prostředí spisovatel velmi podrobně popisuje. Při líčení užívá častých básnických přirovnání. Dílo je prolnuto velkým množstvím náhod, které příběh posouvají dále a Armandu přivedou k jejímu „štěstí“. Příkladem může být setkání Ferriho a Armandy v kavárně, a následně její působení v kočovné společnosti, kde díky vystupování potkává Tristana.

Označení díla za romaneto není zcela správné, jelikož nevystihuje typické prvky tohoto žánru. Nevyskytuje se zde pro romaneto typická záhada a tajemno. Nevvolává ve čtenáři otázky, jež by měly vyvstat po přečtení díla. Vyprávění líčí spíše milostný příběh, který skončí idylicky, až na smrt Jindřicha. Autor chtěl spíše na netradiční žánr přilákat čtenáře, kteří jsou v podstatě překvapení obsahem. Je také možné, že si autor hrál se čtenářem, což je typické pro poetismus.

2.4.3 Ladislav Klíma – Utrpení knížete Sternenhocha (groteskní romaneto)

Ladislava Klímu považujeme spíše za filozofa nežli za spisovatele. K jeho filozofickým oblíbencům patřili Nietzsche a Schopenhauer. Z českých autorů a myslitelů si vážil Karla Havlíčka Borovského. Ladislav Klíma se narodil 22. 8. 1878 v rodině advokátního úředníka v Domažlicích. Byl nucen ukončit studia na gymnáziu, protože ho

⁸⁹ NEZVAL, V. *Dílo XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů*. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 59.

⁹⁰ NEZVAL, V. *Dílo XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů*. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 31.

obvinili z urážky habsburského rodu. Nikdy pořádně nezakotvil, o čemž svědčí jeho přechodná zaměstnání a střídavé pobyty v Plzni, Curychu, Landecku nebo v Praze. Žil převážně z dědictví, z darů svých přátel a nepatrných honorářů. Bývá považován za velmi pozoruhodného a složitého člověka. Ve svých padesáti letech podlehl tuberkulóze.

Jeho práce vycházely v Turbíně, Českém slovu nebo Ruchu filosofickém. Klíma si své rukopisy pečlivě vybíral, vydal pouze část a některé dokonce sám zničil. Autorovu tvorbou prostupuje skepse a sarkasmus.

Kniha *Utrpení knížete Sternenhocha* vychází s označením groteskní romaneto. Sleduje osud třiatřicetiletého knížete, jenž se dopustí zločinu vraždy své ženy. Usmíření nachází až ve smrti. Dílo je napsáno pomocí deníkového záznamu, který si vede kníže. Příběh začíná seznámením knížete s Helgou, jeho budoucí ženou, na plese. Vezmou se, ale Helga manžela nenávidí, a dokonce zabije i jejich dítě a odůvodňuje to tím, že vyšlo z toho hnusu (manžela). Je velmi podivínská a brutální, a sám kníže se jí bojí. Pokaždé jí ustupuje z cesty.

„Poskrvrnil jsi mne pro vždy – ne souloží, ale tím, žeš mne donutil nosit devět měsíců v sobě tvůj hnus, že stal se mnou a já jím – zešilela bych! . . .

Musil zhynout! Pamatuj si: chuva nechala padnout na jeho hlavu velké zlaté těžítko; budeš-li mluvit jinak, prohlásím – svědků není – že tys jej zavraždil!“⁹¹

Kníže je v romanetu vyobrazen, jako bojácný a ustrašený. Podléhá také zhýralému životu, jako je pití ve velkém, a neštítí se používat vulgaritu.

„...nehledě k mému rodu a bohatství, mohu o sobě směle říci, že jsem krasavec, přes některé vady, např. že měřím jen 150 cm a vážím 45 kg, že jsem skoro bezzubý, bezvlasý a bezvousý, trochu též šilhavý a značně pajdavý, ale i slunce má skvrny.“⁹²

Kníže se rozhodne zabít svou manželku poté, co ji přistihl při nevěře. Omráčí ženu kladivem a odveče ji do tajného pokoje ve věži, kde ji nechá zemřít hladu. Po tomto hrůzném činu začíná mít kníže halucinace. Potkává se svou ženou, ale neví, jestli přežila, zda je to duch anebo výplod jeho fantazie. Pomalu se dostavuje šílenství. Snaží se své Daemonky zbavit, proto navštěvuje lékaře, a potom čarodějnici. Děj končí smrtí knížete, který se se zraní o kosti mrtvé ženy a umírá na otravu krve.

Kniha se dělí na čtyři oddíly a má dva vypravěče, a to v podobě vymyšleného vydavatele v předmluvě a samotného knížete v ich-formě. Deníkový záznam působí na čtenáře subjektivně, a pro čtenáře je děj taky uvěřitelnější, jakmile jsou v knize zmíněny

⁹¹ KLÍMA, L. *Utrpení knížete Sternenhocha*. Praha: Paseka, 1990. str. 32.

⁹² KLÍMA, L. *Utrpení knížete Sternenhocha*. Praha: Paseka, 1990. str. 24.

autentické historické postavy, jako například Bismarck. Kniha je prolnta filozofickými pasážemi a úvahami, které ve čtenáři vyvolávají otázky a nutí ho zamýšlet se nad textem.

„Všední není nic jiného než vraždění, vraždění totéž, co rodění. Zabít člověka je totéž a méně než zabít myšlenku. Zabiju-li myšlenku, mohlo se to stát jen tím, že jsem jinou, silnější, t. j. vyšší dosadila na její místo; co je to poznávání?“⁹³

Děj se odehrává v Německu. Prostředí dokresluje tajemnou atmosféru díla. Autor využívá tajných pokojů a chodeb nebo středověkého hradu. Hrůzu vyvolává myšlenka, že by jeho manželka mohla být duch, před kterým se kníže neschová, i když se jí snaží uniknout a odehnat ji.

Označení díla jako romaneto není zcela jednoznačné, protože má například motiv vraždy řadícího spíše do detektivního žánru a najdeme tu i prvky hororu. Ale pro žánr romaneta tu hovoří střední rozsah díla, text vyvolávající otázky u čtenáře, nádech tajemna a jednota hlavní postavy a vypravěče.

2.4.4 František Kožík – Blázny živí Bůh (romaneto)

Narodil se roku 1909 v Uherském Brodě. Jeho otec pracoval jako soudce. František pokračoval v rodinné tradici a vystudoval práva. Jeho studijní záběr byl široký a další dva roky studoval na filozofické fakultě. Nějaký čas též navštěvoval konzervatoř. František Kožík psal literaturu pro děti a mládež, filmové scénáře, poezii, historické romány nebo biografické romány. V Kožíkově tvorbě převažují životopisné romány, v nichž se objevují významné osobnosti.

Blázny živí Bůh představuje historickou prózu, která pojednává o osudech skupiny komediantů. Příběh se odehrává ve Flandrech za doby španělské okupace. Děj začíná smrtí principála kočovného divadla Lyka Berta, ke kterému je povolán místní kněz, aby udělil Bertovi poslední pomazání. Skupina je zdrcena smrtí a nejistotou, co bude dál. V takovém rozpoložení přebírá společnost jeho syn David Bert. Snaží se pro společnost sehnat povolení ke hraní her u příležitosti křesťanských svátků, ale marně. Lidé na herce v této době nahlíží jako na rouhače, blázny a zloděje.

„Je to přece naše řemeslo, jezdit z místa na místo. Neuživili bychom se, kdybychom se usadili v jednom městě.“

„Žádné by vás ani nepřijalo. Nasadit si hejno zlodějů!“

Tato slova pronesl už úředník před radničními vraty. Několik zvědavců se zastavilo.

⁹³ KLÍMA, L. *Utrpení knížete Sternenhocha*. Praha: Paseka, 1990. str. 115.

„Jak to, pane?“

„Říkají hospodští, že před vámi musí dávat korbele na řetízky.“

David zbledl rozhořčením.

„Berete nám živobyť. Nechte nám aspoň čest!“

Pisář se rozesmál a s ním hlouček lidí.

„Kdepak jsi sloužil, že ses naučil tahle mluvit? Máš nějaký majetek?“

„Ne,“ řekl neprozřetelně David.

„Podšitý darebák! Pamatuj si, že kdo nic nemá, nemá čest. A kdo nemá čest, tomu ji nikdo nemůže vzít.“⁹⁴

Naskytne se jim však angažmá u zdejšího šlechtice z Kostří, který chce mít na svém dvoře divadelní spolek, a sám píše hry. Hledá herce pro produkci hry a pozve komedianty na hrad. Zalíbí se mu krásná Sabina, jíž chce ji získat, ale Sabina je vdaná a má dítě. Dítě není pokřtěno a rodiče chtějí poprosit zdejšího pána, aby mohli tento akt vykonat. Pán svolí, ale Sabina musí zůstat na hradě s dítětem přes noc. Sabinu navštíví v ložnici pán a ona ho odmítá, což ho rozzlobí. Pán tuto potupu nese špatně a pomstí se tím, že nechá dítě zabít. Sabina byla nařknuta z čarodějnictví. Její družina ji chce zachránit zinscenováním hry, jež vypovídá o pravdivých událostech uplynulých dní. Vévoda předsedající soudu byl této hře přítomen a vše pochopil. Nechal Sabinu osvobodit a pána z Kostří uvěznit.

„...divadlo právě zrozené dokazuje svou úžasnou schopnost: zachránit lidskou duši.“⁹⁵

Dílo je rozčleněno do čtyř částí, se sedmadvaceti kapitolami. Vypravěčem tu není jedna z osob příběhu, ale vševědoucí vypravěč stojící nad postavami. Jen občas vyprávění přejde do polopřímé řeči.

Některé postavy jsou velmi dobře vykresleny, známe jejich vnější i vnitřní charakteristiku, přičemž jsou postavám věnovány samostatné kapitoly, a to například Sabině a Davidovi. Zbytek postav je pouze zevrubně popsán, avšak dialogy nám přibližují jednání a myšlení postav, což nám napomáhá poznat jejich nitro.

„Ano, Nele, musíme je obrátit k temnotám. Ale dokážeme, že se v zrcadle odrazí, co skrývají. Musíš vidět víc než ostatní.“

„Můj bože!“ lámal si Nel prsty u rukou. Davidova myšlenka ho děsila a zároveň sváděla. Zatímco se vzpíral slovy, jeho duch už vzlétal a řítil se k nebezpečné tůni jako přitahován magnetickou horou.“⁹⁶

⁹⁴ KOŽÍK, F. *Blázný živý Bůh*. Praha: Československý spisovatel, 1969. str. 49-50.

⁹⁵ SYROVÁTKOVÁ, M. In KOŽÍK, F. *Blázný živý Bůh*. Praha: Československý spisovatel, 1969. str. 1.

⁹⁶ KOŽÍK, F. *Blázný živý Bůh*. Praha: Československý spisovatel, 1969. str. 162.

Romaneto se odehrává chronologicky a ve velmi krátkém časovém rozsahu. Krátký časový úsek je rozložen na asi dvě stě stranách, a to i přestože je zde dějová linie značně zjednodušená. Podstatnou část knihy zaujímají dialogy postav.

Toto historické romaneto neobsahuje tajemno a záhadu, nýbrž pouze nejasnosti v podobě osudu dítěte nebo vraždy spáchané jedním z komediantů. Vše je na konci rozuzleno pomocí hry, kterou sehraje divadelní spolek, a některé události a nejasnosti prozradí sám vypravěč. Neobjevují se zde ani žádná hrůzná zjevení a neobjasnitelné záhady.

O tomto romanetu můžeme říci, že končí dobře. Dojde k osvobození Sabiny a k potrestání šlechtice. Herci nejsou za svou hru hnáni před soud, dokonce se jim podaří přilnout k publiku.

„Byl jste divákem – nejlepším . . .“

Vévoda se k němu naklonil a pravil tiše:

„Vyhrál jsi tuto hru!“

„To já ne,“ zašeptal Jan Matyáš a oči se mu přivřely pod prsty mdloby.

„Kdo tedy?“

Jan Matyáš nemohl odpovědět.

„Divadlo,“ osmělil se za něho říci Nel.“⁹⁷

Autor použil romaneto k vyličení historické látky, avšak opomenul některé distinktivní rysy tohoto žánru – vypravěč není součástí děje a v díle nenajdeme žádnou záhadu. S romanetem se ovšem shoduje ve výběru postav, kdy jsou postavy příslušníci chudší vrstvy obyvatel. Kožík složitou formu romaneta výrazně zjednodušil, aby byla přístupnější širší řadě čtenářů. Důležitým principem je tak vševědoucí vypravěč, který čtenáři předává informace. Běžné pojetí romaneta bylo složitější, protože si čtenáři sami utvářeli vlastní interpretaci epizod. Dílo *Blázny žije Bůh* bychom mohli zařadit i do historického románu.

2.4.5 Jana Štroblová – Obětní kámen (romaneto)

Štroblová se narodila v rodině učitelky a státního úředníka roku 1936. Vystudovala Filozofickou fakultu – obory český a ruský jazyk. Tato autorka se věnuje literární tvorbě pro děti, dále překladatelství, ale nejvíce vyniká v poezii. V minulosti měla problémy s režimem kvůli jejím politickým názorům, proto byla propuštěna ze zaměstnání. Nějaký čas po revoluci pracovala v rozhlasu.

⁹⁷ KOŽÍK, F. *Blázny žije Bůh*. Praha: Československý spisovatel, 1969. str. 220.

V roce 1987 si Jana Štroblová vybrala pro svou novou knihu s názvem *Obětní kámen* formu romaneta. Autorka zasadila své dílo do malé vesnice jménem Černá Tmaň. Mladý student psychologie Felix sem přijíždí na letní brigádu, kterou mu domluvil jeho strýc, policejní kapitán Kozák, v místní hospodě Peklo. Jejím majitelem je otec Felixovy přítelkyně Venduly. Otec přitom neví, že jeho dcera chodí s Felixem.

Postupně se seznamuje s dalšími místními figurkami, např. se starou a nábožensky založenou Amálií, krásnou Marunou a nově přistěhovalým manželským párem. Felix se s Marunou sbližuje a zjišťuje, že byla u místního křížku znásilněna.

Na chalupě pražských přistěhovalců dochází k vraždě. Po prvním omylu, kdy byla za oběť označena herečka, však nakonec vychází najevo, že byla zavražděna Maruna. Na vyšetřování byl povolán kapitán Kozák. K vyšetřování si přizve i svého synovce Felixe. Zjišťujeme, že Maruna nebyla znásilněna, nýbrž čekala s architektem dítě, a proto chtěla tuto skutečnost zamaskovat.

Nakonec se ukázalo, že Maruna byla zavražděna omylem, jelikož si ji stará Amálie spletla s herečkou.

„A Marunku zabila ona, Bůh buď moji duši milostiv, nastrčila ji místo sebe, mou zlatou děvenku.“ Zatímco po něm běhal mráz, Amálka mluvila nejspíš v horečce. „Dyť Marunka, ta by mě nepodváděla, však to byla moje krev, moje podoba, jak říkával nebožtík, ty mýho nebožtíka pamatuješ, jak byl hodnej, říkali moula, ale von si mě jako svátost dovedl k oltáři. A Marunka, i když nebyla jeho krev, se zvedla po něm, koukala na mě jako na dotejkanej vobrázek, byla mazlivá jako to kůtě, dělala co mi viděla na vočích... Ta neměla umřít! Ta neměla! Semlelo se to všechno jináč.“⁹⁸

Vypravěčem této střední prózy je osoba stojící mimo děj – na rozdíl od romanet Arbese, kde je vypravěčem jedna z osob příběhu. Vypravěč do děje zasahuje svými komentáři, což může působit tak, že vypravěče zaměňujeme za jednu z postav příběhu. Postavy mluví obecnou češtinou, v níž se objevují prvky nářečí. Je to patrné v předchozí ukázce z promluvy Amálie. Z knihy se ani blíže nedozvídáme o psychologii postav. Autorka se spíše zaměřila popisy prostředí. V jejím díle jsou hojně užívány přirovnání a metafory, což není charakteristické ani pro romaneto, ani pro detektivku, kterou dílo spíše připomíná.

„Zdá se, že by Obětní kámen mohl být detektivkou slušné úrovně. Avšak Jana Štroblová se s tak malým cílem – bohužel – nespokojila. Již zmíněné žánrové určení prózy jako romaneto naznačuje její snahu dát zvolenému příběhu náročnější literární formu,

⁹⁸ ŠTROBLOVÁ, J. *Obětní kámen*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1987. str. 194.

výraz a význam, vypovědět něco podstatného o životě, lásce, nenávisti a smrti. Bezpochyby proto autorka preferuje před vnější dějovou složku, před kauzální kresbou sledu událostí, obrazné a metaforické vyjadřování, pečlivou verbální stylizaci motivu, věty, odstavce, myšlenky, situace či psychické rozpoložení hrdiny.“⁹⁹

Dílo *Obětní kámen* nepovažujeme zcela za romaneto, protože se v mnohém odchýlila od této plánované formy. Text nevyvolává u čtenáře otázky, neobsahuje epilog, není zde skutečná záhada v podobě nějakého nadpřirozena.

2.4.6 Ivan Binar – Jeníkova práce

Ivan Binar se narodil v Boskovicích roku 1942. Vystudoval Pedagogický institut v Ostravě a pracoval nějakou dobu ve školství. Nějaký čas byl vězněn, což značně ovlivnilo jeho tvorbu. Ve stěžejních dílech Binara můžeme pozorovat tuto tematickou linii. Ztotožnil se s myšlenkou ochrany vnitřní svobody americké skupiny beat generation. Část života strávil v Rakousku, ale dnes už žije v Praze a věnuje se překladatelství a psaní.

Je autorem drobného díla *Jeníkova práce*, které vyšlo roku 1996 v nakladatelství Hynek. „Nakladatelství Hynek nehodlá edici *Romaneto* obnovit žánr v jeho původním slova smyslu. Název tu ani není chápán tak, jak zdánlivě zní. *Romaneto* coby víceméně zaniklé specifikum české literatury je v tomto použití prostě zkratkou – znamená tím pádem ovšem něco mnohem nepochopitelnějšího a falešnějšího, než původní žánr sám. Neboť – co už může být takový „román pro netopýry“?“¹⁰⁰

Hlavním hrdinou je Jeník Ondruch, jenž zastává místo státního úředníka. Žije se svým otcem bývalým soudcem, který mu zařídil místo soudního vykonavatele rozsudků. Vztah otce a syna je poznamenán odchodem Jeníkovy matky. Ve chvíli, kdy bylo chlapci nejhůře, jej otec umístil do ústavu. Syn se vrátil s nově nabytými zkušenostmi, jako kouření a návštěvy hospod. Nová práce však Jeníkovi prospěla a změnila ho.

„Jeník byl hotov, připraven vyrazit za svým posláním. Měl na sobě světlé šedivý oblek s vínově rudou brokátovou vestou a bleděmodrou košili, uvázel si kravatu se *Slunečnicemi Vincenta van Gogha*, pročísl úzký knírek pod nosem a čtveráčky se na sebe usmál do zrcadla. Už se těšil do práce.“¹⁰¹

Práci Jeník vykonával pouze jednou za měsíc, protože byla tato činnost velmi fyzicky a psychicky náročná. Po zbytek měsíce na sobě pracoval a udržoval se ve výborné tělesné

⁹⁹ JANOUŠEK, P. *Romaneto?*. Kmen, 1987. str. 11.

¹⁰⁰ BINAR, I. *Jeníkova práce*. Praha: Hynek, 1996. str. 116.

¹⁰¹ BINAR, I. *Jeníkova práce*. Praha: Hynek, 1996. str. 19.

i duševní kondici. Podstata jeho práce spočívá v tom, že během jednoho večera popraví čtyři lidi. Tyto osoby se vzájemně neznají, avšak během tohoto dne se jejich dráhy určitým způsobem spojí. Jako první je popraven bezdomovec Věromír Březný, který se setkává s další odsouzenou, Jelenou Zapadlovou, jež stráví noc s Pavlem Nováčkem. Ten pracuje s dalším člověkem ze seznamu, Josefem Stojkou. Posledním ze seznamu byl jeho otec, jemuž z protekce vypálil jednu kulku mezi oči.

Jeník neví, proč jsou lidé odsouzeni k univerzálnímu trestu – je pouze jeho vykonavatel. Chová se jako by neměl emoce a většina promluv se vztahuje k předcítání rozsudku. Příklad Jeníkova jednání bez pocitů a strachu, je rozsudek vykonaný na svém vlastním otci.

„Soudní dvůr na svém neveřejném zasedání odsuzuje Ondrucha Jana, narozeného 30. prosince 1922, za provinění proti zákonům obce a státu k univerzálnímu trestu, Rozsudek budiž vykonán do sedmi minut po jeho doručení. Podepsán nejvyšší soud, podpis nečitelný. – Jeník podal papír otci.“¹⁰²

Tato postava zbavená psychologického popisu má určitý nádech anonymity, který dává čtenáři možnost si Jeníka dosadit do kohokoliv kolem nás, což je příznačné i pro Arbesova díla. Psychologicky prokreslenější jsou spíše ostatní postavy, s nimiž trávíme poslední hodiny. Dokonce je každému odsouzenému věnována kapitola.

Místo a ani čas děje romaneta nejsou přesně definovány. V knize se pouze dozvídáme, že jsou pryč doby: *„kdy se konaly klasické procesy za účasti veřejnosti, za přítomnosti žalobce, obžalovaného a jeho obhájce, za použití svědků a soudních znalců pod přísahou.“¹⁰³*

Takto romaneto *Jeníkova práce* hodnotí Ján Říha: *„Dlužno podotknout, že Jeníkova práce opravdu "čistokrevným" romanetem není, což jí na druhou stranu možná činí zajímavější, protože romaneto je ve své podstatě žánrem zaniklým, mrtvým. Od své sestřenice si ponechala záhadou obestřený děj s poněkud překvapivým závěrem. Konečné rozuzlení je zde však mementem, apelem na lidskou společnost, varováním před ideologií zloby, což posouvá tohle drobné dílko do odlišné roviny, protože romaneto si takové cíle nikdy nekladlo. Vycházelo totiž z poeovských příběhů, přestože jeho dějová konstrukce je vystavěna odlišně, přísně sledujíc odhalení nastoleného tajemství.“¹⁰⁴* Binar se snažil nechat čtenáři místo, aby si mohl sám domýšlet. Nechtěl vše racionálně odhalit, jako tomu bývalo u Arbesa. Nenacházíme tu nadpřirozeno a tajemno v pravém slova smyslu. Největší tajemství je důvod

¹⁰² BINAR, I. *Jeníkova práce*. Praha: Hynek, 1996. str. 112.

¹⁰³ BINAR, I. *Jeníkova práce*. Praha: Hynek, 1996. str. 14.

¹⁰⁴ ŘÍHA, J. *Jeníkova práce snad už rudě nepokvete*. www.jikos.cz

vykonávaných poprav. Čtenář si tak může jenom domyslet proč – Byl Věromír Březný pro úřady nevyhovující, protože byl bezdomovec? Vymykala se Jelena normám společnosti snad tím, že měla mnoho milenců?

Jeníkova práce není opravdu v pravém slova smyslu romaneto, i když některé prvky splňuje (je středního rozsah a obsahuje záhadu). Je možné tuto práci považovat za určité postmoderní přepracování českého žánru, v němž vyniká převážně strohost, kterou *Jeníkova práce* oplývá.

2.4.7 Antonín Bajaja – Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech)

Rodák ze Zlína přišel na svět roku 1942 do rodiny lékaře. Vystudoval zemědělskou fakultu v Brně a nějaký čas v tomto oboru i pracoval, avšak po revoluci začal pracovat pro Český rozhlas. Přispíval i do periodik Týden nebo Prostor, také působil jako redaktor Rádia Svobodná Evropa. Od roku 1996 se věnuje výuce mladých lidí a vede hodiny tvůrčího psaní na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a Univerzitě Palackého v Olomouci. Za svou tvorbu dostal několik ocenění – Cena Křepelek za výrazný tvůrčí podíl na publicistickém pořadu *Hlasy a ohlasy z domova* Rádia Svobodná Evropa, Magnesia Litera za dílo *Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech)* nebo cena v soutěži Evropský fejeton.

Vypravěč na začátku naznačuje, že se příběh odehrál před dvěma lety, přibližně v rozsahu necelého roku.

*„Pro Bajaju není současnost nikdy bez minulosti. Současnost je jakýmsi soutokem příběhů-textů, individuálních i kolektivních, lidských i přírodních. Texty jsou vepsány nejen do lidských (a vlčích osudů), nýbrž i do jednotlivých věcí, jež nás obklopují. Každý člověk i každá věc v našich životech, a zvláště v přírodě, jsou palimpsesty, pod jejichž povrchem prosvítají další a další vrstvy textů-příběhů, které k nám promlouvají, umíme-li je číst.“*¹⁰⁵

Čtenář se k hlavní příhodě díla dostává pomocí retrospektivy. Retrospektivní metoda postupně odhaluje hlavní příhodu, která tu nahrazuje záhadu, jež je pro romaneto nezbytná. Avšak po čase se dovídáme, že záhadou je smrt Markéty. Proto závěr neobsahuje vyvrcholení v podobě objasnění záhady, jak tomu bývá u romaneta.

Kniha *Zvlčení* líčí osudy dvou rodin, a to moravské rodiny Butorů a pražské rodiny Lipnerů. Rodiny jsou v příbuzenském vztahu, jelikož hlavní vypravěč, psychiatr Tomáš Lipner, se ožení s Markétou Butorovou a Tomášova sestra Jitka si vezme bratra Markéty, Juru Butoru. Kniha také sleduje svět vlčí rodiny. Osudy této rozvětvené lidské rodiny se nakonec

¹⁰⁵ SCHNEIDER, J. *Bajajův magický realismus má jantarové oči*. Praha: MF Dnes, 2003. s. D4

prolnou s tou vlčí. V díle je v podstatě popisován život rodin a událostí, s nimiž se setkáváme často i my.

„...Bajaja v příběhu lidské rodiny snaží neopomenout mnohá pro něj aktuální témata: protiklad vesnice a města, stáří a mládí, tradičního a moderního způsobu života (ani internet a drogy nechybějí), oslavu soužití člověka s přírodou, složitost partnerských vztahů i krásu jejich vzniku, cudnou krásu ženského těla a mnoho jiného.“¹⁰⁶

Vše začíná smrtí dědy Butora. Celá rodina se proto sjíždí na Moravu, aby uctili jeho památku. Po čase se opět scházejí kvůli nehodě jejich chůvy, která je součástí rodiny. Rozhodnou se vydat na lov, při kterém dojde ke zkřížení cest lidské rodiny s vlčí. Vlčí smečka je pronásledována a utíká ze slovenských lesů. Při tomto pronásledování přijdou o členy rodiny. Žijí nějaký čas v harmonii, dojde však k dalšímu úmrtí. Markéta zastřelí na lovu vlka, jenž je vůdce celé smečky. Vlčice lidi pronásleduje. Markéta stane tváří v tvář vlčici rozzuřené ze ztráty druha. V tomto okamžiku dojde k propojení světů a k jakémusi pomyslnému „zvlčení“.

„...úvuavú, a Markéta se osmělila zahledět šelmě rovnou do očí. Měla pocit přílivu světla, přestala vnímat, že klečí.

Úvuavú, odvětila Vlčice. Ženinu smělost splatila stejnou zahleděností, a přestože vhléd z očí do očí je nejvyšším, nejodvážnějším způsobem sdělení (dravce provokuje k útoku), obě tou průrvou prošly a jedna v druhé se objaly. Dostaly závrať, úvuavú...!“¹⁰⁷

Tomáš chce svou manželku zachránit před vlčicí a vystřelí, ale trefí Markétu.
„Ale nebyl čas na dlouhé míření, jen ho napadlo: to je ta vlčí vdova, a všiml si, jak má naježenou srst, jak otevírá tlamu, ohrnuje pysky, cení zuby (zub za zub). Ve chvíli, kdy se pokusila vstát, stiskl spoušť.

Markéta ležela částečně na zádech, částečně jakoby vkleče, s tváří obrácenou kolmo k nebi. V tmavnoucích očích se rozpouštěl zbytek jantaru. Střela ji zasáhla do čela, stružka krve tuhla a zasychala.“¹⁰⁸

Autor má blízko k přírodě a venkovu, což se promítá i do celé Bajajovy tvorby. Děj se převážně odehrává v lesích moravských Karpat, ale malá část se odehrává i v Praze.

„Dějištěm výchozím i "cílovým", magickým prostorem, prostorem mýtů i obyčejného života. Je to prostor od ostatního světa sice poněkud oddělený, přesto však prostor nikoli idylický: smrt do něho patří stejně přirozeně jako zrození.“¹⁰⁹

¹⁰⁶ FOLDYNA, L. Bajajovo zvlčení – literární událost?! www.aluze.cz

¹⁰⁷ BAJAJA, A. Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech). Brno: Petrov, 2003. str. 255 – 256.

¹⁰⁸ BAJAJA, A. Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech). Brno: Petrov, 2003. str. 260 – 261.

Dílo obsahuje jak vyprávění v er-formě, tak v ich-formě. Er-formou promlouvá vševědoucí vypravěč a ich-formou jsou opatřeny vnitřní monology postav, které se velmi často mění. Podávají vhled do vnitřního světa postav. Monology nám napomáhají poznat jejich myšlenky a psychologii. Aby se čtenář lépe v textu orientoval, jsou monology psány kurzívou.

Romaneto *Zvlčení* obsahuje velké množství vypravěčů, což je zásadní rozdíl v porovnání s romanety, jaká psal Arbes, který měl pouze jednoho anonymního vypravěče. Bajaja na rozdíl od Arbese jmény nešetřil a byly pro něj velmi důležité.

„Pro Bajaju však představuje nominální sféra důležitý komunikační prvek, což dokumentuje třeba i promyšlené pojmenování členů vlčí smečky. Bajaja při něm používá nejen tzv. „mluvící jména“, odrážející charakteristické nositelovy vlastnosti nebo činy (Uršál, Kukačka), ale připomíná také základní etnokulturní vlivy a zdroje evropské civilizace (Purim – židovská tradice, Čingis – asijská, Beltýna – keltská atd.).“¹¹⁰

Postavy mluví spisovnou češtinou, obecnou češtinou a valašským dialektem, dochází také k prolínání češtiny a polštiny. Je znát, že autorovi není blízká obecná čeština, kterou hovoří mluvčí žijící v Praze. U obecné češtiny se omezuje pouze na užívání koncovky -ej a protetického v-. Bajajovi se nepodařilo dobře vyjádřit melodii pražštiny. Vyprávění vlků je psáno výhradně spisovnou češtinou.¹¹¹ Vlčí vyprávění je nápadně jednodušší.

„Prosté vyprávění je v něm místy obohaceno o poetizující pasáže a text bývá strukturován do neúplných větných celků blízkých volnému verši a umožňujících jednoduché přecházení ze současnosti do retrospektiv a "vlčí mytologie". Kromě toho je text bohatě hláskově instrumentován (zvláštní důraz autor klade na hlásku "ú" evokující vlčí vytí) a doplněn několika veršovými pasážemi.“¹¹²

Bajajovo romaneto překročilo typický střední rozsah pro tento žánr. Přisuzujeme to složitostem v kompozici díla, které by nebylo možno vepsat na zhruba sto stran. Další odchylku spatřujeme ve velkém množství vypravěčů. Znaky tohoto díla se blíží spíše generačnímu románu. Autor se od pojetí romaneta velmi vzdálil, a proto dílo *Zvlčení* nepovažujeme za typické novodobé romaneto.

¹⁰⁹ SCHNEIDER, J. *Bajajův magický realismus má jantarové oči*. Praha: MF Dnes, 2003. s. D4

¹¹⁰ MACHALA, L. *Bajajovo moravské romaneto*. www.hostbrno.cz

¹¹¹ FOLDYNA, L. *Bajajovo zvlčení – literární událost?!* www.aluze.cz

¹¹² FOLDYNA, L. *Bajajovo zvlčení – literární událost?!* www.aluze.cz

„Stejným právem jako o romanetu lze hovořit o klasické baladě. Je to balada víc erbenovská než nerudovská; nelze však tajit, že v textu je dostatek humorných prvků, jaké tradiční a zejména lidová balada nezná.“¹¹³

Domníváme se, že by bylo vhodnější nahradit označení žánru romaneto za román, protože délka díla neodpovídá baladě a ani romanetu.

¹¹³ TRÁVNÍČEK, M. *Mezi člověkem a vlkem*. www.aluze.cz/2003.

3 Analýza motivů

3.1 Analýza motivů v tvorbě Jakuba Arbesa

Jakub Arbes byl český spisovatel a žurnalista, jemuž se podařilo obohatit literaturu o prozaický žánr romaneto. Narodil se 12. června roku 1840 na pražském Smíchově v rodině ševce. Arbes pocházel ze sociálně slabší rodiny, což ovlivnilo jeho tvorbu a výběr hrdinů. V pozdějším romanetu *Kandidáti existence* je patrná předzvěst autorových tvůrčích cest ovlivněných Arbesovým původem, které ho přivedly k sociálnímu románu. „*K románu sociálnímu přitahovala Arbesa mimo jiné vlastní zkušenost ševcovského syna z pražského předměstí, účastníka politického dění let šedesátých, člověka...*“¹¹⁴

Již od mládí měl zájem o přírodní vědy. Zájmy tohoto druhu jej přivedly ke studiu techniky, které mu napomohly při hledání nových motivů ze světa moderní civilizace. Uměl spojit uměleckou obraznost s důslednou logikou.¹¹⁵ Karel Krejčí se ve svém díle *Jakub Arbes – Život a dílo* vyjadřuje o jeho tvorbě: „*Neustálé kolísání mezi publicistickým zájmem o přitažlivá fakta a uměleckou fantazií vytvářelo v jeho prózách napětí mezi popisnými a reflexivními pasážemi a mezi vzrušující napínavou fabulí, přitahující pozornost prostého čtenáře. Spojovacím článkem mezi těmito stavebními prvky je syžet, založený na postupném odhalování nějaké záhady a jejím rozumovém vysvětlení.*“¹¹⁶

Další názor Karla Krejčího na romaneto Jakuba Arbesa: „*Arbesova romaneta jsou tak dokladem, jak fantastický děj je možno spojit s živou realitou a naplnit aktuální problematiku, spojenou s výkřikem, adresovaným živé současnosti.*“¹¹⁷

Další autor zabývající se tvorbou spisovatele Jakuba Arbesa je Karel Polák. O romanetu se vyjadřuje takto: „*Fantastika, není hlavním smyslem Arbesova romaneta, jakkoliv jí Arbes v mládí živil svou obraznost, jakkoliv se učil od pozdního amerického romantika Edgara Allana Poea i od realističtějších románových utopií Julia Vernea. Ode všech se liší Arbes od počátku důsledným směřováním k poznání obyčejné a proto nejvíce naléhavé životní skutečnosti společenské, uměleckým realismem zprvu snad bezděčným. Domnělá fantastika děje je toliko formální slupkou pro získání čtenářova počátečního zájmu, ježž Arbes nicméně hned na počátku vede k pochopení pravého smyslu děje i postav.*“¹¹⁸

V závěru svého prvního romaneta *Ďábel na skřipci* se autor nevyslovuje pouze k dílu, ale spíše k námětu samému takto:

¹¹⁴ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 89.

¹¹⁵ POLÁK, K. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1954. str. 303.

¹¹⁶ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Praha: Mor. Ostrava Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 145.

¹¹⁷ KREJČÍ, K. In *Jakub Arbes. Svatý Xaverius, Newtonův mozek*. Praha: Albatros, 1989. str. 151.

¹¹⁸ POLÁK, K. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1954. str. 306.

„Uveřejňuju tyto řádky tomu a onomu pro zábavu, jinému pro posměch; potomstvu však jen proto, aby pravnukové věděli, k jak bizarním látkám již za našich dob musil spisovatel bráti útočiště, aby zdál se býti aspoň zdaleka originálním.“¹¹⁹

3.1.1 Ústřední motiv

Ústřední motiv představuje obsahovou a formální kostru romanet. Je stálým východiskem a nikdy není vkládán dodatečně do fabule romanet. Základ ústředního motivu se formuje již v podvědomém zpracování děl. Od tohoto základního motivu se odvíjejí další základní složky díla. Shodný styl práce měl i americký spisovatel E. A. Poe, který byl pro Arbese inspirací. Styl jeho práce a ústřední motivy je možné pozorovat napříč celou jeho tvorbou. Vznikaly už v raném věku v době spisovatelových nejprimitivnějších počátků. Motivy ho doprovázejí v různých obměnách a nemůžeme říci, že by se opakovali, ale vždy jsou použity v jiném světle a mají nádech novosti. Před vznikem romaneta Arbes nosil ve své mysli motivy, jako například mrtvolku dítěte, etiopskou lilii nebo tragického blázna, což je patrné zejména v jeho prvotínách.

Jedním z inspiračních míst se pro Arbese stala škola. Hlavně nauka o bylinách a jejich účincích ovlivňovala jeho dětskou fantazii. Tady nejspíše vznikl motiv vyskytující se v knize *Zázračná madona*, v níž mladá žena používá arsenu, aby byla krásná. Arsenik nabývá tajemného fantaskního dojmu. Dále například v *Etiopské lilii*, kde její vůně a vzhled má přízračný vliv na osudy a jednání hrdinů.

Dále autorova díla ovlivňoval náboženský kult. Už od dětství působila na malého chlapce křesťanská věrouka. Hlavním symbolem je krucifix. Tento motiv využil v *Sivookém démonovi* a *Ukřižované*. *Ukřižovaná* je spojena s tímto symbolem křesťanství, jenž se objevuje na schůzce kněze a jeho žáka, jemuž se snaží vysvětlit logický důvod jeho halucinací. Ještě do příběhu zasáhla socha ukřižované vousaté svaté Starosty vystavená v pražské Loretě a přízrak na Olšanských hřbitovech. V díle *Svatý Xaverius* nalézáme spojitost s náboženským kultem v obraze Svatého Xaveria, v němž má být ukryt tajný plán k pokladu. V *Zázračné Madoně* je medailonek, na němž je vyobrazena Madona a její nesmírná krása. Žena se jí chce celý život podobat a netuší, že celou dobu skrývá její podobu.

Ponurý motiv hrobů a otevřených rakví se objevil také už v dětství. Arbes se totiž setkal s mrtvolkou dítěte. V *Sivookém démonu* se tento motiv objevuje a je využit v podobě skleněné rakve zemřelého dítěte. Dále tento prvek nalézáme u postavy důstojníka zvedajícího

¹¹⁹ POLÁK. K. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1954. str. 305.

se z rakve při eskamotérské produkci v *Newtonově mozku* nebo u jeptišky ležící v průhledné rakvi v díle *Ukřižovaná*.

Podobné prvky sledujeme i u dalších motivů. Motiv byl uložen v mysli spisovatele dlouhou dobu a postupně krystalizoval. Nabýval myšlenkových forem asociace, přičemž spojuje v díle Jakuba Arbesa logiku s fantazií, z čehož vychází spisovatelova originalita tvorby.

Působivý titul podporoval čtenářský zájem. Ve stejném duchu byl tvořen i originální podtitul a motto. Při přípravě své knihy autor jako první znal tyto složky díla: ústřední motiv a název. Někdy se stalo, že motiv nebyl ve shodě s titulem. Důvodem tohoto odklonu byla z největší pravděpodobnosti roztříštěnost v práci autora.¹²⁰

3.1.2 Postavy

V romanetech Jakuba Arbesa se objevuje figurální dvojice, která představuje nejmenší jednotku konfigurace. Dvojici převážně tvoří vypravěč a jeho přítel. Na rozdíl od dobrodružného románu, kde bývá hlavním hrdinou muž, je v Arbesově romanetu mnohokrát hlavní hrdinkou žena. Ženské postavy jsou více nesvobodné a spoutanější než muži. Základní situace příběhu bývá v podstatě stejná – vypravěč povídá osudový příběh příteleva života.¹²¹

Postavy v příběhu bývají často bezejmenné. Někdy hlavní postavě chybí dokonce vlastní jméno. V textu bývají označovány jako přítel, nebo dokonce společenským postavením – státní zástupce. Dále podle výrazného tělesného rysu - zrzoun. Nepřítomnost vlastních jmen u hlavních postav napomáhá hádankovité prezentaci hrdiny. Když už jsou postavy pojmenovány, tak z větší části pouze vlastním jménem, které skrývá další symboliku. Například v *Sivookém démonovy* je pojmenována jedna z postav Regina, což v latině znamená královna či vládkyně. Již název některých romanet (*Svatý Xaverius*, *Zázračná Madona*) nás odkazuje na jednotlivé postavy romanet a s nimi spojenými představami.¹²²

Postavy jsou většinou vzdělanci, proto se v romanetu hojně objevují cizí slova, úvahy a narážky. Užité cizí slova nejsou v textu vysvětlena a působí jako ztemňující znak. Autor chtěl takto zvolenými úvahami a narážkami imponovat čtenářům. Bral si intelektualizaci prózy za úkol. Měla obohatit češtinu, ale hlavně kulturu.¹²³

¹²⁰ KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Mor. Ostrava Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. str. 363 – 368.

¹²¹ VŠETIČKA, F. *Jakub Arbes*. Praha: Pražská Imagine, 1993. str. 90 – 91.

¹²² JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 28 - 29.

¹²³ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 647.

V dílech se objevuje mnoho přechodníků a také přechodníkových vazeb, které jsou i v přímé řeči postav. Nápadná je individualizace postav, jež bývá zajištěna jazykovými prostředky komunikace. Osamělost hrdinů způsobuje například užití cizího jazyka, což zapříčiňuje nemožnost dorozumění postav. Velká frekvence monologů dále prohlubuje izolovanost postav. Monology zde napodobují dialog. Jedna osoba pronáší monolog, druhá ji naslouchá a pouze doplňuje případnými otázkami nebo poznámkami. Arbes používal tajnou, nebo spíše zašifrovanou, mluvu v podobě dopisů, obrazů a talismanů. Ve *Svatém Xaveriovi* se hlavní hrdina domnívá, že je v obraze Svatého Xaveria od malíře Balca zašifrovaný vzkaz k pokladu. Toto tvrzení vyvozuje z dopisu, který nadiktoval její babičce sám malíř.¹²⁴

Arbes představuje postavy na začátku romaneta v negativním světle. Postupem času se náhled na hrdinu mění, z větší části v jeho opak. Toto označujeme za mystifikační scénu. Ve *Svatém Xaveriovi* je hlavní postava Xaverius přistižen vypravěčem na oltáři před obrazem. Myslí si, že chce obraz zničit. Postupem času pak vychází najevo úmysly Xaveria, který vyměřoval a studoval Balcův obraz s dovolením kostelníka.¹²⁵

Postava vypravěče

Vypravěč má často autobiografické rysy. V romanetech se autor často ztotožnil s postavou vypravěče a využil svých zkušeností z pobytu ve věznění, z profese novináře a spisovatele, zájmu o výtvarné umění nebo muže pocházejícího z chudých poměrů. Vypravěč subjektivně vypráví v první osobě o tom, co pozoruje a zná. Děj, jenž takto sleduje, působí jako by byl prožitý. Subjektivita může spočívat i v tom, že je připraven o vševědoucnost, která je kompenzována pronikavým a hlubokým viděním. Vypravěč většinou působí jako pasivní pozorovatel, ale někdy na něj může být přenesena část aktivity. Můžeme říci, že všechny ostatní postavy díla jsou vypravěči podřízeny, protože díky jeho účasti vyvstávají epizody z jejich života následnými spojitostmi útržků.¹²⁶

Druhá postava

Mívá často exotická jména nebo vyjadřuje určitou symboliku. Postavu provází záhadná minulost – většinou mladíci stížení válkou, bídou nebo smrtí milovaného člověka. Těchto bariér se snaží za pomoci vypravěče oprostit, avšak po určité době připouští, že běh

¹²⁴ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 32 – 33.

¹²⁵ VŠETIČKA, F. *Jakub Arbes*. Praha: Pražská Imagine, 1993. str. 16.

¹²⁶ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 645.

světa nezmění. Tyto postavy jsou součástí dramatických událostí. Vztah mezi vypravěčem a jeho přítelem můžeme popsat jako postupné sbližování. Následně se mění v solidaritu, poté v odstup, a ke konci dokonce vztah směřuje k rozkolu. Nakonec v epilogu dochází k tomu, že se vypravěč představuje jako účastník osudů jiných lidí za pomoci svého poznání.¹²⁷

3.1.3 Čas

Próza se odehrává v určitém čase a je jím ovlivňována. Doba je v těchto prózách vyobrazena roky 1848 – 1868, přičemž je často kladen důraz především na bouřlivý rok 1848. Tato minulost působí jako předznamenání osudu hrdinů. Minulost revolučního roku je znát například v díle *Ukřižovaná*, v němž se malý chlapec, syn vojenského důstojníka, setkává za zvláštních okolností s údajným přítelem své zemřelé matky. Vypravuje mu hrůzný příběh, který je doplněn vjemy budící hrůzu. Chlapec je tímto výjevem poznamenán na celý život a umírá na stejném místě, kde tuto historku slyšel. Období 1868 je čas politického zápasu mezi českými hnutími a Rakousko – Uherskou vládou, kdy se obvykle dovršuje příběh postav. Čas tu vytváří společenskou aktuálnost a myšlenkovou vyhraněnost. V próze používá vypravěč z větší části minulý čas slovesný. Využití tohoto času vypravěč vysvětluje tak, že je za časem, o němž vypráví. V Arbesově romanetu je vysoká frekvence scén odehrávajících se v nočních hodinách. Tma a temné uličky dodávají próze napínavosti. Postavy se mohou být anonymní jako v romanetu *Sivooký démon*, v němž se postava pohybuje tmou nepozorována a nepoznána. Noční hodiny u postav rozechvívají vjemy a hrají si s jejich myslí a psychikou. Náhlé porušení temnoty, například ohněm, může mít za následek stavy úzkosti, ale i halucinace. Tohoto bylo docíleno ve *Svatém Xaveriovi*, kde se náhle vzplála země. Jedna z postav byla velmi rozrušena a z náhlé světelné změny měla vidiny. Vše se na konci příběhu objasnilo.

Vyprávěním minulých dějů ožívají postavy a příběhy s nimi spojené. Dokonce se stává, že zasahují do přítomnosti. „Časté retrospektivy a reminiscence postav i vracející se symbolické motivy vedle sebe, epizody, které proběhly nezávisle na sobě a v různých časech či k rozmanitým časům odkazují.“¹²⁸

¹²⁷ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 646.

¹²⁸ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 36 – 38.

František Všeticka rozlišuje v romanetech Jakuba Arbesa tři druhy času: horální, který autor užil v knihách *Akrobat* a *Šílený Job*; signifikační a sakrální. Horální patří k nejprogresivnějším.¹²⁹

3.1.4 Prostor

V sedmdesátých letech byla pro čtenáře osvěžením volba městského prostředí. Literatura té doby se odehrávala převážně ve venkovském prostředí, popřípadě se objevil historický námět. Arbes si zvolil pro svá romaneta z velké části Prahu a její temná zákoutí a chrámy. Už první romaneto *Svatý Xaverius* byl označen jako „pražské romaneto“. V Praze je člověk neznámý, anonymní a nachází se zde plno protikladů. Protiklady jsou třídní, kam zařadíme chudé domky a nuzné příbytky, proti tomu figurují krásné honosné paláce a vzdělanci, kteří pěstují umění a techniku. Čtenáři nového žánru obdivovali magičnost a sugestivnost prostoru.

Arbes využívá také zdvojení místa, což považujeme obvykle za protiklad k městskému anonymnímu dějišti. Příkladem je *Sivooký démon*, v němž se děj odehrává v Praze a přesouvá se na venkov, konkrétně na Šumavu, kde se děj i uzavírá. V romanetech je vyobrazena krása přírody, jako tomu bylo i v tradiční próze (romány, povídky). Romaneta však mají nádech tajemna. Většinou se na venkov postavy ubírají, když hledají útočiště. Probíhají tu tajné a osudové schůzky. Vypravěč zprostředkovává čtenáři jen to, co vidí a odposlechne od jiných postav – dává čtenáři svůj pohled na věc. Vypravěč se hůře orientuje v tomto spleťtém ději. V *Sivookém démonu* je pozorovatel a vypravěč v jednom natolik zmaten, že si špatně vyloží náklonost hlavní ženské postavy. Vypravěčovým prožitkem se prezentuje prostor, v němž sledujeme psychologickou charakteristiku pomocí kresby prostoru.

Pojmenování dějiště pomáhá čtenáři k vytvoření si vlastní evokace prostoru a spoluvytvoření záhadné atmosféry. Můžeme mluvit i o autenticitě dějiště při pojmenování míst. Spisovatel se hojně zaměřuje na místa svého dětství a dospívání, které strávil na Smíchově. Je známo, že Arbes často navštěvoval pražské lokály a noční zákoutí Prahy. Tyto zkušenosti mu sloužily jako materiál k jeho dílům.

Z hlediska epické funkce je možné lokality rozdělit na motivy statické a dynamické. Za statické považujeme uzavřené prostory, které najdeme například ve *Svatém Xaveriovi*.

¹²⁹ VŠETICKA, F. *Jakub Arbes*. Praha: Pražská Imagine, 1993. str. 94.

Zde se vypravěč a druhý hrdina ocitnou ve vězení. Cesta je považována za dynamický motiv.¹³⁰

O šokující scéně v Arbesově próze mluví František Všeticka. Považuje ji za přispívatele napětí a překvapení v romanetech. Nejčastěji uváděná šokující scéna je ta, kdy hlavní protagonista pátrá po další osobě, ale netuší, jaký osud ji potkal. Hledanou osobu nakonec náhle najde, bohužel mrtvou. Z pravidla to bývá žena, a místem, kde ji nalezne je rakev. Postava je šokována. Tyto šokující scény můžeme dohledat v *Etiopské lilii* nebo *Advokát chud'asů*.¹³¹

¹³⁰ JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. Praha: Univerzita Karlova, 1975. str. 38 – 39.

¹³¹ VŠETICKA, F. *Jakub Arbes*. Praha: Pražská Imagine, 1993. str. 93.

3.2 Analýza vybraných motivů v tvorbě Karla Matěje Čapka-Choda

Představitel českého naturalismu přišel na svět 21. února roku 1860 v Domažlicích do rodiny středoškolského profesora. Na své rodiště byl náležitě pyšný, což také dokázal svým přízviskem za jménem. Živil se převážně jako žurnalista a beletrista. Na počátku žurnalistické dráhy ho na krátký čas práce zavála do Olomouce, a to do deníku Našinec, ale za chvíli se stěhoval do Prahy, kde již zůstal. Přízvisko Chod ke svému jménu začal užívat po nástupu Karla Čapka do Národních listů. Přízvisko Chod souviselo s jeho rodným krajem. Někdy však používal i další pseudonymy – Fridai nebo Josef Paškrtský.¹³²

První náznaky v jeho tvorbě, blížíci se romanetu, bylo dílo *Nezápadnější Slovan*. Dále se pro romaneto, nebo arbesovskou inspiraci, rozhodl v době, kdy u nás i ve světě doznávaly válečné hrůzy a útrapy. Následně došlo k převratu z monarchie na republiku. Právě v této době vzniklo romaneto *Experiment*. Ještě bychom neměli zapomenout na romaneta *Dceruška Jairova* a *Dusza ordynarna* obsažené v knize *Ad hoc!*.

3.2.1 Základní motiv

Dílem *Nezápadnější Slovan* prostupuje romantický námět, kdy se student setkává dámou v přezdobeném kočáře a oděnou v rokových šatech. Jejich fantastické setkání provází celé dílo. Jádrem je deziluze vyléčení ze snu prožitého za tyfové horečky. Autobiografické prvky jsou patrné ve scéně, v níž je vyobrazen třídní sraz. Vše se odehrává v rodných Domažlicích.¹³³

Základním motivem romaneta *Experiment* je vědecký pokus. Ženský lékař Slaba se pokusí proniknout do duše mladé dívky, kterou chce zachránit před prací prodejně ženy. Experiment v knize není přímo popsán. Jen díky vyprávění doktora Slaby se postupně dozvídáme a odvozujeme to, co bylo náplní experimentu. Slaba se již dříve věnoval studiu života a chování prostitutek. Při setkání s mladou Julií se mu naskytla příležitost studovat, jak dívku zachránit a zabránit tak jejímu úpadku. Ve svém experimentu doktor opomenul lidské city, které nakonec vše zhatí.¹³⁴

Na rozdíl od předchozích romanet, kdy byla středem pozornosti záhada a její logické rozuzlení v závěru, se spisovatel ve svém díle orientuje na společnost a její problémy. Jako naturalista se zajímal o okrajové, a v té době spíše ignorované problémy, jako jsou pocit viny a prostituce.

¹³² KOVÁRNA, F. K. M. *Čapek-Chod – Postavy a dílo*. Praha: Fr. Borový, 1936. str. 3-4.

¹³³ KOVÁRNA, F. K. M. *Čapek-Chod – Postavy a dílo*. Praha: Fr. Borový, 1936. str. 6.

¹³⁴ JANÁČKOVÁ, J. In *Tři romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1979. str. 292.

Válka byla dalším motivem, který spisovatele ovlivnil. Jeho romaneta byla inspirovaná válkou a muži bojujícími na frontě. Novinářská práce mu poskytla různé náměty a informace nutné ke stvoření těchto romanet. Hrdinové jsou čeští vojáci bojující pod rakouským velením. V romanetu *Dceruška Jairova* je patrný vnitřní boj českého vojáka, jenž musí plnit rozkazy přičící se jeho svědomí. Ozvěny války, ale zasahovaly všude a autor ukazuje, že do dění války byli vtaženi všichni, tedy nejen vojáci na frontě. Například příbuzní čekající na odvedené vojáky, lidé těžící z války nebo lidé, kteří musí opustit své domovy.

Dusza ordynarna popisuje vojáka jdoucího do bitvy. Vidina smrti a blízkost nebezpečí ve vojákově vzbudí touhu a lásku k ženě z minulosti. Uvědomí si, že již nikdy nebude moci se s ní setkat nebo ji držet v náručí. Tato skutečnost vhodně demonstruje, jak válka ovlivňuje jednání a chování lidí. Voják si za celá léta na ženu nevzpomněl, až příjezdem do městečka se mu matně vybavovaly vzpomínky na zážitek s ní. Pocítil k ní chtíč a lásku.

3.2.2 Postavy

Díky své práci žurnalisty byl dobrým pozorovatelem a znalcem různých společenských vrstev. Praha byla pro něj zdrojem inspirace. Mohl setkat se vzdělaným doktorem, chudou dívkou nebo ženou lehčích mravů. Z těchto lidí pak vytvářel postavy svých próz. Typičtí jsou i psychicky poznamenaní jedinci a společenští vydědenci. Jeho postavy se vyjadřovali spisovnou češtinou, nářečím, ale neštilil se použít dokonce vulgarismů, což napomáhalo důvěryhodnosti příběhu. Slangem občas mluví mladá, experimentu podrobená, prostitutka Julie, kterou se snaží zachránit lékař Slaba. V příběhu je možné zaznamenat i střetnutí inteligentního člověka s nevzdělanou ženou. Julie nakonec spáchá sebevraždu před zraky doktorových známých. V díle *Experiment* se vyskytuje technika dvojího vypravěče. Profesor vypravuje, co se mu stalo o dovolené strávené v lesích, a doktor, jehož tam profesor potká, mu povídá svůj příběh s Julií. Hlavní hrdina doktor Slaba je v závěru romaneta banalizován, protože se žení s mladou plodnou ženou. To značí, že potřeba žít a užívat život samotný je silnější, než tíha svědomí ze smrti Julie.¹³⁵

Dále jsou jeho postavy přímo nebo nepřímo postiženi válkou. Během války pracoval jako redaktor, a zprávy o bojích se k němu dostávaly v podobě oficiálních tiskových zpráv nebo z osobních zážitků. Informace byly někdy zkreslené a podrobný obraz si mohl udělat až v období první republiky. Válka na něj silně zapůsobila, jako ostatně na všechny. Válečnou tematikou se zabýval v povídkové knize *Ad Hoc! V Dcerušce Jairově* je hlavní hrdina doktor

¹³⁵ JANÁČKOVÁ, J. In *Tři romaneta*. Praha: Československý spisovatel, 1979. str. 291-292.

Jiří Stach sloužící v armádě za první světové války. Přijel na dovolenou do kraje svého dětství. Romaneto je prolno hrůznými, někdy až drastickými výjevy z válečné vřavy. Kdy během procházky po lese mu připadá, že hory „řvou dokola jako ranění“. Jedna ze vzpomínek Stacha se váže k vojákovi, jenž byl za dob míru klavíristou – v době odpočinku hrával v obleženém městě na klavír. Jeho hra přenesla ve vzpomínkách vojáky zpátky domů ke svým blízkým, v tom ale přiletěl granát a vojáka zabil. Další silný zážitek mu vyprávěl starší vojenský doktor, jenž byl při vyvraždění vesnice plné žen, dětí a starých osob. Nejvíce na staršího doktora zapůsobilo to, jak se dítě tiskne k prsu své zavražděné matky. Čapek-Chod zde vypravěče staví do pozice vševědoucího. Hrdina dochází k přesvědčení, že jediným možným řešením českého vzdělaného člověka, jenž je nucen bojovat v rakouské armádě a nedokáže přeběhnout, je sebevražda. Tuto cestu zvolil i starší doktor. Válka v podstatě mění člověka v lidský materiál. Lidé představují jen čísla a nestarají se o humánnost činů.

Stach se na dovolené seznamuje s židovskou dívkou Irmou, která patří k bohatší vrstvě tohoto kraje, dokonce její bratr odkoupil část knížecího panství. Mladičká dívka s dlouhými copy k němu ihned pocítí náklonost. Doktor ale neví, co vlastně cítí k Irmě a celou dobu s tímto pocitem bojuje. Domníváme se, že důvodem této nerozvážnosti je neoblíbenost její rodiny. Na dovolené potkává přesný opak drobné a vyhublé židovské dívky. Střetává se s krásnou Barčou hýřící životem a temperamentem. Stach souhlasil s Irminým bratrem, že požádá Irmu o ruku. Oba doufali, že návratem Stacha na frontu bude zasnoubení zrušeno. Irma vážně onemocněla a umírá při návštěvě Stacha, který je tu opět na dovolené. Po pohřbu Irmy se Stach znovu setkává s temperamentní krasavicí, s níž stráví noc. Stach se s Barčou ožení, protože spolu čekají dítě. Po čase zjišťuje, že se mu zlepšilo zdraví. Doktor jel z fronty v podstatě domů zemřít. Navštíví odborníka a ten mu sděluje, že je zcela zdrav. Osudný rentgenový snímek patřil jinému Stachovi.

V romanetu *Dusza ordynarna* zasahuje válka naplno – ne jenom skrze dopisy či vzpomínky. Postavy se ocitají na frontě v polském městečku. V díle se stává válka nástrojem osudu, který dovršuje tragickou lásku. Láska, a s ní spojený chtíč, jsou doprovázeny obrazem války požírající svět.

Hrdinou je voják, kterého válka přivede zpátky do míst, kde před patnácti lety pracoval na stavbě komínu. Přestože jsou jeho vzpomínky poznamenány nemocí, pomalu rozpomíná na dívku, která mu vyznala lásku. Vojáková jednotka se ubytovala v místním lihovaru, kde potkává tuto dívku z minulosti, z níž se stala dospělá žena. Voják tuší, že padne a pod tímto tlakem se pokusí svést tuto ženu. Od ženy se mu dostane opovržení. Oba nakonec

umírají, ona pod troskami komína a voják je zastřelen vlastním důstojníkem za nevojenské chování.

3.2.3 Místa

Čapek-Chod si pro svá romaneta vybíral nejrůznější prostředí. Jelikož byl válkou spisovatel ovlivněn, chtěl se z tohoto tématu vypsát a hlavně popsat útrapy českých vojáků ve službě rakouské armády. Tato tematika vstupovala do jeho tvorby a odrazila se i v romanetu *Dceruška Jairova*. Příběh je umístěn do šumavské přírody, kde na hlavního hrdinu doléhají hrůzy války. Občas se ve vzpomínkách ocitáme i ve válečné vřavě. Šumavskou přírodou je hrdina okouzlen a je zde detailně popisována. Můžeme říci, že příroda působí jako protiklad k válce. Ukázkou toho, kam může válka vojáka zavést je romaneto *Dusza ordynarna* odehrávající se v polském městečku.

Většina díla *Experiment* se odehrává v Praze. Na rozdíl od Arbese, který používal město jako fantastický a ztemňující prvek využívající anonymitu města, v němž se postava mohla snadno ukrýt, nehraje u Čapka-Choda jeho volba Prahy důležitou roli a jeho tajemno je vystavěno na sebevraždě Julie. Kontrastem rušné Prahy je zde pila v Šumavských lesích. Pila je sice obestřena záhadnou postavou doktora Slaby, ale působí klidnou, až idylickou atmosférou – krásná pěstěná zahrádka či hrající si děti. Stejně jako Arbes užívá autentických míst, aby zvýšil atraktivnost pro čtenáře. Čapek-Chod zde pro hodnověrnost využil svatomikulášský kostel v Praze.

První romaneto Čapka-Choda je situováno do jemu známých Domažlic, kde studoval na místním gymnáziu. Také hrdina díla *Nejzápadnější Slovan* je bývalý student, který se vrací na třídní sraz. Muž, za svých studentských let zvaný Hvězda, dále pokračoval ve studiu v Praze. Autor Prahu popisuje velmi důvěrně a je pro něj důležitým zdrojem inspirace. Město je také důležitou součástí podivuhodné příhody, která se mu stane. Později je tato tajemná příhoda logicky vysvětlena jako důsledek tyfové horečky. Jen ve velkém městě jako je Praha, může hrdina věřit v to, že je možno potkat šlechtici oblečenou v šatech z dob rokoka. Dá se to vysvětlit tak, že žena jela na maskární ples. Hrdinu pronásledují halucinace, proto utíká z Prahy na Šumavu.

„Hnal jsem se k nádraží úprkem. Ze změti mých myšlenek jediná byla jasná: „Pryč odtud, pryč z Prahy! Ať odvezu ještě aspoň špetku rozumu.“¹³⁶

¹³⁶ ČAPEK-CHOD, K. M. *Nejzápadnější Slovan Historie o třech kapitolách*. Praha: Fr. Borový, 1938. str. 90.

Myslel si, že změna prostředí mu zabrání přemýšlet o svém preludu. Ten ho ovšem provázel i do nového pracoviště v Rozvodí na Šumavě. Na rozdíl od *Dcerušky Jairove*, kde k hrdinovi příroda promlouvá, nemá v tomto díle prostředí významnější úlohu. V *Nezápadnějším Slovanu* spíše dokresluje samotu a způsobuje sklíčenost postavy, kdy například popisuje pohled na krajinu jako trudný.

*„Odtud jevila se vyhlídka úzkými okénky krabatým jich sklem až příliš trudně, jako pouhý útržek krajiny, les jako široký, nahnědlý pruh. Čím výše slunce stoupalo, tím bylo temněji, poněvadž šlo za horu, od východu byl obzor otevřen. Tíha upadla na duši mou.“*¹³⁷

¹³⁷ ČAPEK-CHOD, K. M. *Nezápadnějším Slovan*. Praha: Fr. Borový, 1938. str. 96.

Závěr

V diplomové práci jsme smažili o bližší přiblížení pojmu romaneto. Postupně jsme sledovali vývoj názorů na tento žánr a snažili se posoudit plnohodnotnost tohoto českého útvaru. Názory na tento žánr, které se utvářely ještě za Arbesova života, jsou krátké a ještě se mnoho nezapsaly mezi jazykovědné teorie. Postupem času však začíná pronikat do školských příruček, kde již bývá romaneto podrobněji popsáno – novela nebo povídka s dějem plným hrůzy a děsu, kterou vytvořil Jakub Arbes – Jan Neruda mu pomáhal s pojmenováním. Současně jsou zaznamenáváni už i někteří pokračovatelé. Romaneto tak získávalo na důležitosti. S tím souvisí i jeho rozšíření v odborných příručkách. Následně vznikají i rozsáhlé monografie věnované Jakubu Arbesovi a jeho romanetům.

Po prostudování těchto zdrojů – některé z nich jsou uvedeny v úvodu diplomové práce – jsme se došli k závěru, že romaneto je skutečně samostatný útvar, který představuje prozaický útvar na pomezí novely a románu. Jeho děj vzbuzuje u čtenářů hrůzu a tajemno. Tato tajemství by měly být v závěru díla racionálně objasněna. Příběh nutí čtenáře k zamyšlení. Obvykle jsou postavy těžce zkoušeny osudem. Vypravěč je součástí děje.

Další cíl práce byla snaha odhalit a zmapovat světové a české předchůdce romaneta. Ze světové inspirace jsou v romanetu patrné prvky románu hrůzy, frenetické literatury, fantastické povídky, detektivky, science-fiction, hororu a povídek E. A. Poea. Společným pojítkem těchto žánrů je právě tajemno a záhada.

Čeští předchůdci se spíše věnují novele s tajemstvím. Tato novela si u nás hledala příznivce postupně a pomalu. Mezi prvními ji užil J. K. Tyl v díle *Poslední Čech*. Jeho dílo se stalo terčem kritiky. I přes špatné přijetí novely s tajemstvím si Karel Sabina pro svá dvě díla, *Hrobník a Blouznění*, vybral právě tento žánr. V těchto dílech je patrná návaznost na gotický román a frenetickou literaturu. Následujícím autorem této novely je J. J. Kolár, který se zabývá příběhy umístěny do minulosti. Na práci J. J. Kolára navazuje linie fantastické literatury v popředí s Jakubem Arbesem a Jiřím Karáskem ze Lvovic. „*Romanetem zakotvila novela s tajemstvím, konstrukční princip a žánr v původní české próze zpochybňovaný.*“¹³⁸

Dále jsme se zaměřili na vznik romaneta, a to převážně na romaneta Jakuba Arbesa. Sledovali jsme vývoj v podobě jeho nejznámějších romanet. V době, kdy romaneto vznikalo, byl zájem o prózu středního rozsahu, kterou bylo i dílo *Elegie o černých očích*, jež je na pomezí realismu a fantastiky. Jako první romaneto označujeme *Ďábel na skřipci*, kam již pronikají autobiografické rysy a hádankovité vyprávění, které jsou typické

¹³⁸ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 655.

pro Arbesovy následná romaneta. Slávu autorovi přineslo dílo *Svatý Xaverius*. Arbes nezklamal a opět si zvolil originální fantastické téma s autobiografickými prvky. V romanetu *Newtonův mozek* rozlišujeme dvě roviny fantastiky – fantastiku románů hrůzy a utopii. Romaneto *Kandidáti existence* předznamenává období sociálního románu – tomuto přelomu napomohla těžká životní situace Jakuba Arbesa.

Do této diplomové práce jsme pečlivě vybírali díla, která pokračují v tradici romaneta. Jejich analýzou jsme se snažili dospět k tomu, zda se jedná o skutečná romaneta. Prvním kritériem se stal rozsah děl – romaneto by mělo být středního rozsah (zhruba sto stran). Skoro všichni autoři dodrželi rozpětí díla, až na Františka Kožíka, Janu Štroblovou a Antonína Bajaju. V romanetu je vypravěč součástí děje, přičemž příběh zprostředkovává čtenáři. Ve vybraných dílech tohoto prvku užili pouze Antonín Bajaja a Ladislav Klíma, jehož dílo *Utrpení knížete Sternenhocha* je psáno deníkovou formou. Postavy v romanetech nejsou příliš vykresleny, dokonce nebývají pojmenovány. Tohoto faktu se drželi mnozí autoři, avšak postava knížete v knize *Utrpení knížete Sternenhocha* je podrobněji popsána z toho důvodu, že je dílo psáno deníkovou formou.

Arbes si pro svá romaneta oblíbil prostředí Prahy, jelikož působí tajemně. Autoři se tohoto rysu arbesovského romaneta příliš nedrželi. Za nejzávažnější prohřešek tak považujeme právě tuto skutečnost, kdy spisovatelé opomíjeli nejdůležitější motiv v podobě záhady a tajemna, které bývá v závěru logicky objasněno. Pokračovatelé Arbesa ve svých dílech upřednostňují spíše vyšetřování vražd. Díla pokračovatelů nejsou romaneta v pravém slova smyslu – usilují pouze nalákat čtenáře netradičním žánrem.

Abychom správně zhodnotili oblíbenost romanet, užijeme tvrzení Jaroslavy Janáčkové: „romaneto bylo a zůstalo žánrem experimentálním, který vznikne na jistých vývojových křižovatkách, stane se živou hodnotou, ale nepromění se v útvar obecněji aplikovatelný.“¹³⁹

V poslední kapitole analyzujeme motivy Jakuba Arbesa a Karla Matěje Čapka-Choda. Ústřední motiv v dílech Arbesa je patrný napříč celou jeho tvorbou. Hlavní motivy a inspirační prvky vznikaly už v dětství, což je také možné sledovat ve spisovatelových nejprimitivnějších dílech. Hlavními zdroji inspirace Arbesa byla škola, kde se poprvé setkává s vědou (například chemií či s účinky arseniku). Dalším zdrojem motivů bylo náboženství a motiv hrobů. Arbesovi postavy byly většinou bezejmenné, což napomáhalo hádankovité prezentaci hrdiny. Jeho hrdinové byli většinou studenti a spisovatelé, kteří užívali cizích slov.

¹³⁹ JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes romaneta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. str. 655.

Tento fakt učinil z romaneta žánr pro vzdělance. Arbes si vybíral pro svá romaneta dvojici hrdinů, a to vypravěče a druhou osobu, kolem níž se děj odehrává. Též čas hraje v dílech Arbese důležitou roli. Obvykle se v nich vyskytují revoluční roky 1848 a 1868. Autor zasazuje svá díla do prostředí Prahy, jež působí na čtenáře tajemně. Město si tak vybírá jako protiklad k venkovu a přírodě. Nesmíme opomenout ani časté používání autobiografických prvků v dílech tohoto autora.

Mezi hlavní motivy v romanetech Čapka-Choda patří válka, s níž se setkává díky své novinářské práci. Inspirace pochází i z vědeckého prostředí – hlavním motivem díla je vědecký pokus. Autor se orientuje na společnost a její problémy. Zabývá se zejména opomíjenými a ignorovanými skutečnostmi (prostituce). Čapek-Chod byl výborný pozorovatel různých společenských vrstev, a to hlavně díky své žurnalistické práci. Zdrojem informací mu byla Praha, kde se naskytovala možnost potkat různé spektrum osob. Odtud sbíral inspiraci pro své postavy, které byly velmi autentické. Jeho postavy dokonce užívaly vulgarit. Nemá tak vyhraněné prostředí jako Arbes. Díla jsou zasazena do jeho rodných Domažlic, Prahy nebo do válečné zóny.

Romaneto je zajímavý a originální žánr. Bohužel nedošlo k jeho plnému zakotvení. Výběr tohoto žánru autory je minimální a užít všech jeho stěžejních prvků je velmi těžké.

Prameny a literatura

- ARBES, J. *Romanetta. Sivoooký démon*. Praha: Nákladem knihkupectví Dra. Grégra a Ferd. Dattla, 1878. 157 s. ISBN neuvedeno
- ARBES, J. *Kandidáti existence*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953. 278 s. ISBN neuvedeno
- ARBES, J. *Ukřižovaná*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1961. 172 s. ISBN neuvedeno
- ARBES, J. *Svatý Xaverius, Newtonův mozek*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1989. 158 s. ISBN neuvedeno
- BABIČKA, H. *Koleda: čtení pro náš lid*, Olomouc: Ignác Hodan 1879. 70 s.
- BAJAJA, A. *Zvlčení (romaneto o vlčích, lidech a úkazech)*. 1.vyd. Brno: Petrov, 2003. 263 s. ISBN 80-7227-156-3.
- BALAJKA, B. a kol. *Přehledné dějiny literatury (do 1. Světové války)*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 237 s. ISBN 80-04-25316-4.
- BLAHYNKA, M. In NEZVAL, V. *Dílo XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980. 433 s. ISBN neuvedeno
- BINAR, I. *Jeníkova práce*. 1. vyd. Praha: Hynek, 1996. 115 s. ISBN 80-85906-28-7.
- BAUDALAIRE, CH. *Úvahy o některých současnících*. 1. vyd. Praha, 1968. 260 s. ISBN neuvedeno
- ČAPEK-CHOD, K. M. *Nejzápadnější Slovan: Historie o třech kapitolách*. 3.vyd. Praha: Fr. Borový, 1938. 130 s. ISBN neuvedeno
- FOLDYNA, L. Bajajovo zvlčení – literární událost?! *Aluze*. 2003, č. 2. Dostupné též z: http://aluze.cz/2003_02/bajaja_foldyna.php
- HANUŠ, J. *Ottův slovník naučný II. díl*. Praha, 1889. 890 s.
- HAVLÍČEK, J. *Smaragdový příboj*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 296 s. ISBN neuvedeno
- HELLER, S. Romaneta J. Arbesa. *Národní listy*. 1878, 289, 1 s.
- HRABÁK, J. *Čtení o románu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 327 s. ISBN neuvedeno
- HRABÁK, J. ŠTĚPÁNEK, V. *Úvod do teorie literatury*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 272 s. ISBN neuvedeno
- HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy. Témata a symboly v literárních a kulturních souvislostech*. 1. vyd. Praha: H H, 1999. 193 s. ISBN 80-86022-58-7.

- HRBATA, Z. a PROCHÁZKA, M. *Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 417 s. ISBN 80-2461-060-4.
- JANÁČKOVÁ, J. *Arbesovo romaneto. Z poetiky české prózy*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1975. 155 s. ISBN neuvedeno
- JANÁČKOVÁ, J. In *Jakub Arbes Romaneta*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 676 s. ISBN 80-7106-819-5.
- JANÁČKOVÁ, J. In *Tři česká romaneta*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1979. 296 s. ISBN neuvedeno
- JANOUSEK, P. Romaneto? *Tvorba, příloha Kmen*, 1987. č. 38, 11 s.
- KLÍMA, L. *Utrpení knížete Sternenhocha. Groteskní romaneto*. 3.vyd. Praha: Paseka, 1990. 203 s. ISBN 80-8519-201-2.
- KOLÁR, J. J. *Pekla zplozenci (fantastický román)*. Praha: Herrmann a synové, 2002. 190 s. ISBN neuvedeno
- KOVÁRNA, F. K. M. *Čapek-Chod – Postavy a dílo*. Praha: Fr. Borový, 1936. 34 s. ISBN neuvedeno
- KOŽÍK, F. *Blázny živí Bůh*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 220 s. ISBN neuvedeno
- KREJČÍ, K. *Jakub Arbes. Život a dílo*. 1.vyd. Mor. Ostrava-Praha: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946. 427 s. ISBN nevedeno
- KREJČÍ, K. In *ARBES, J. Svatý Xaverius, Newtonův mozek*. 2.vyd. Praha: Albatros, 1989. 158 s. ISBN neuvedeno
- LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem (Výkladový slovník základních pojmů literární teorie)*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.
- MACHALA, L. Bajajovo moravské romaneto. *Host*, 2004, č. 4
- MÁCHAL, J. In *SABINA, K. Blouznění*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1931. 197 s. ISBN neuvedeno
- MARKALOUS, V. *Nauka o slohu básnickém a prosaickém*. Chrudim, 1900. 233 s. ISBN neuvedeno
- MENŠÍK, J. *Úvod do poetiky a věcné literatury*. Praha: Bursík a Kohout, 1945. 147 s. ISBN neuvedeno
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1.vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.
- NEFF, O. *Všechno je jinak (kapitoly o světové science fiction)*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1986. 412 s. ISBN neuvedeno

- NEZVAL, V. *Dílo XXXII Karneval, Monako, Řetěz štěstí, Valérie a týden divů*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980. 433 s. ISBN neuvedeno
- NOVÁK, A. *Ottův slovník naučný V. díl*. Praha, 1938. str. 800.
- OLIVA, K. *Teorie literatury pro vyšší třídy středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1934. 124 s. ISBN neuvedeno
- PAVERA, L. VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.
- POLÁK, K. In *Jakub Arbes Romaneta*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1954. 307 s. ISBN neuvedeno
- POLÁK, K. *Co je to romaneto?*. Listy filologické, Praha: Kabinet pro studia řecká, římská a latinská, 1948. roč. 72, 236 – 244 s.
- RUMLER, J. In *HAVLÍČEK, J. Smaragdový příboj*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 296 s. ISBN neuvedeno
- ŘÍHA, J. *Jeníkova práce snad už rudě nepokvete*. Dostupné též z: <http://srumec.jikos.cz/polykult/prace.htm>
- SABINA, K. *Hrobník*. 1. vyd. Praha: Jindř. Bačkovský, 1922. 103 s. ISBN neuvedeno
- SCHNEIDER, J. *Babajův magický realismus má jantarové oči*. Praha: MF Dnes, 2003. s. D4
- SYROVÁTKOVÁ, M. In *KOŽÍK, F. Blázny živí Bůh*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 220 s. ISBN neuvedeno
- ŠTROBLOVÁ, J. *Obětní kámen (romaneto)*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství, 1987. 213 s. ISBN neuvedeno
- THOMAYER, J. Romaneta J. Arbesa. *Lumír*, 1878. roč. 6, 575 s.
- TRÁVNÍČEK, Mojmír. Mezi člověkem a vlkem. *Aluze*, 2003, roč. 7, č. 2, s. 172–173.
- TYPLT, J. F. In *KOLÁR, J. J. Pekla zplozenci (fantastický román)*. Praha: Herrmann a synové, 2002. 190 s. ISBN neuvedeno
- VALŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 471 s. ISBN neuvedeno
- VŠETIČKA, F. *Jakub Arbes*. 1.vyd. Praha: Pražská Imagine, 1993. 97 s. ISBN 80-7110-102-8.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Blažková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Vývoj českého romaneta
Název v angličtině:	Development of the Czech romaneto
Anotace práce:	Práce mapuje vývoj a vznik romaneta. Zaměřuje se na světové a české předchůdce žánru. Popisuje hlavní romaneta Jakuba Arbesa a také autory a díla pokračující v tradici romaneta. V práci jsou podrobněji rozebrány motivy Jakuba Arbesa a Karla Matěje Čapka-Choda.
Klíčová slova:	Romaneto, Jakub Arbes, Karel Matěj Čapek-Chod
Anotace v angličtině:	This master's thesis traces the development and emergence Romanet. It focuses on the world and the Czech forerunner of the genre. Describes the main Romanet Jakub Arbes and authors and works in the tradition continued Romanet. In this work are discussed in more detail motifs Jakub Arbes and Karel Matej Capek-Chod.
Klíčová slova v angličtině:	Romaneto, Jakub Arbes, Karel Matěj Čapek-Chod
Přílohy vázané v práci:	-----
Rozsah práce:	69
Jazyk práce:	Český jazyk